

HOTĂRUL

LITERAR — CULTURAL — ARTISTIC

ANUL IV. Nr. 5.

ARAD

MAI 1937

Număr festiv pentru comemorarea lui **MOISE NICOARĂ**

CUPRINSUL:

Ed. I. Găvănescu	Moise Nicoară
Ascaniu Crișan	Moise Nicoară în Tara Românească
Liviu Albu	In memoriam — versuri —
Cornelia Bodea	Moise Nicoară — crâmpeie de autobiografie —
Aurel C. Popovici-Racoviță	Marșul liceului „Moise Nicoară”

Stefan Popovici	Poposesc chervane ...
Al. Negură	Scrisoare — versuri —
Marcel Olinescu	Călătorul
Gh. Moțiu	Mărturisire — Cântecul destinului — versuri
Pompiliu Barbu	Epigrame
Pan	Cronica rimată

DĂRI DE SEAMĂ:

Nestor Covaciu	Scurtă contribuție bibliografică cu privire la presa și periodicele românești din Arad
------------------------------	--

INSEMĂRI: Un mare proces literar în curs de judecată (Al. Negură)

NOTE despre: S. S. R. IN ARAD. — Colaboratori, colaborări și alte comportări etc (a. c.)

HOTARUL apare lunar sub îngrijirea unui comitet de redacție alcătuit din membrii „*Ateneului Popular*” și din câte un reprezentant al societăților culturale federalizate : *Astra*, *Inst. tutul Social Banat-Crișana* despărțământul Arad, *Concordia*.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

A R A D,

Strada Vasile Goldiș 6

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ABONAMENTE :

Autorități, întreprinderi, instituții	Lei 500
Biblioteci și Particulari	Lei 200
Preoți, învățători, studenți	Lei 100

Manuscrisele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Autorii sunt rugați a le trimite scrise la mașină pe o singură pagină. — Cele nepublicate nu se înapoiază.

Moise Nicoară

La împlinirea a 75 de ani dela moartea lui Moise Nicoară, Liceul de băieți, al cărui nume îl poartă, a găsit prilejul nimerit de a comemora această aniversare în săptămâna închinată Străjeriei. Astfel, la orele de educație intelectuală și morală, școala a crezut potrivit să-și termine, în acest an, cursurile, cu o lecție de înalt patriotism, de neprihănită jertfă de sine pentru biruința ideii românești.

În acest sens, clar, trebuie considerată toată prăznuirea delă Palatul Cultural. Căci Moise Nicoară a fost, la începutul veacului XIX, unul dintre puținii mari soli ai conștiinței naționale, ce atunci se trezea. Lupta lui dramatică, purtată dela 1815—1820, cu ierarhia sârbească, prezidată de mitropolitul sârb Stratimirovici și, la Arad de administratorul său, Iosif Putnic, cu toată nemeșia ungurească a Comitatului este, înainte de toate, inegală. După ce, din Aug. 1813, D. Cichindeal — inițiatorul acestei acțiuni pentru episcop de sânge și de lege românească — dispăre, de aici, Moise Nicoară să ducă mai departe aceste străduinți. În această luptă, el sacrifică totul, sănătate și situație materială.

Cum foarte bine l-a caracterizat primul său biograf — Iosif Vulcan, Moise Nicoară „putea să se acomodeze, ca a ții mulți împrejurărilor imperioase, lăsând poporului asupra, fără de a-l mângâia cel puțin cu balsamul speranțelor bune spre viitor; putea să aibă o viață odihnită și fericită, după părerea acelor ce-și află fericirea în nutirea plăcutului egoism al lor. El însă a desprețuit fericirea proprie... și a dat piept obstacolelor și intrigilor puternice...”¹⁾

Închis pentru vreo 2 ani, Moise Nicoară ese din închisoare bolnav și lipsit de mijloace. Dar, când în 1824, Iosif Putnic vrea să vină în Giula spre a sfinți biserica din orașul însuși unde se născuse Moise Nicoară, acesta îl oprește cu vorbele: „Episcop sârbesc nu poate să sfințească biserica aceasta!”

Când, la 10 Mai 1825, părăsia Viena spre a trece în Principate, vajnicul luptător putea să păsească liniștit spre o altă chemare. Deși se părea un înfrânt, Moise Nicoară trezise însă pe Românii crișeni la o viață nouă sufletească și conștiința lor românească va împune în 1829 pe cel dintâi vlădică din neamul nostru pe tronul Episcopiei arădene. Astfel, prin lupta lui pentru românizarea bisericii la Arad, Moise Nicoară se așează alături de Gheorghe Lazăr, creatorul școlii naționale și de Tudor Vladimirescu, care pe planul politic, reprezintă aceeași idee românească.

Iar când, aici, în Transilvania, Moise Nicoară își socotește misiunea încheiată, el trece peste Carpați, împreună cu atâția dascăli ardeeni. El este de-acum incolo profesorul, care împletește în orele lui de latină tradiția glorioasă a splendidei Rome, cu descendența nu mai puțin nobilă, românească, a Neamului Românesc. Ceva din ziarul de cald patriotism al luptătorului politic dela Arad, trebuie să fi făcut să vibreze sufletele elevilor dascălului Moise Nicoară din Bucureștii, spre care se îndreptase pașii lui de pribegal!

În această îndoită ipostază de dăraj răsvrătit și de mănos răspânditor al ideii naționale îl comemorăm astăzi. Și, fiindcă ideea de românizare trebuie însușită deplin, Moise Nicoară stăruie încă între noi, ca un exemplu de urmat, prin jertfa lui senină; și ca un îndreptar românesc, până ce gândul lui, de a fi deplin stăpâni aici, unde el a însângerat din belșug, va fi o complectă întrupare.

ED. I. GĂVANESCU

MOISE NICOARĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ*)

Pe măsura în care colbul uitării se scutură de pe numele lui Moise Nicoară, acest însuflețit apostol al românismului și al ortodoxiei naționale, sufletul său învăpăiat de focul sacru al iubirii de neam ne apare din ce în ce mai intensiv înfășurat în aureola de lumină, proprie eroilor mari ai neamului. E viața lui pildă vie a patriotului care nu-și precupețește sentimentele, care luptă pentru un ideal, fără a avea nici măcar perspectiva unei recompense materiale în această lume, care huiduit, bătut, afurisit, aruncat în temniță și trădat de chiar frații săi, a străbătut această vale a plângerii isoțit neîncetat de spectrul hidos al mizeriei, fără a se lăsa o clipă măcar intimidat de loviturile neconținute ale sorții. Cât a fost în viață, lumea nu l-a cunoscut, iar după moarte uitarea s'a lăsat grea ca un coșmar peste amintirea lui. A trebuit să treacă 2 decenii dela încetarea lui din viață, pentru ca în Camera țării să răsune, de pe buzele lui I. C. Brătianu, un tardiv cuvânt de închinare amintirii celui ce și-a împlinit cu desăvârșire înalta solie și a fost jertfa închinării sale întru slujba nației. Iar noi, fiii ținutului unde Moise Nicoară și-a petrecut cei mai frumoși, dar și cei mai dureroși ani ai vieții sale, afară de câteva glasuri răzlețe de sinceră admirație față de omul care a știut să cinstească drumul pe care a umblat pe pământ în trecerea lui spre vecinicie, n'am făcut aproape nimic pentru refacerea în perspectiva istoriei a covârșitoare sale figuri.

În lumina acestor reflexii, sărbătorirea lui Moise Nicoară își are importanța ei semnificativă. Prin ea voim să creiăm cultul lui, să-l aducem în sufletele noastre deschise, să facem ca forța lui nevăzută să ne întărească, să ne purifice, să ne înalțe, să ne libereze.

Se cunosc luptele care s'au dat aci în Arad în jurul emancipării bisericii noastre ortodoxe de sub silnicul protectorat al ierarhiei sârbești. Se știe că în focarul acestor lupte a stat figura de granit a lui Moise Nicoară, neclintit ca un stejar în orcanul pe care l-a deslănțuit îndărătnica lui stăruință pentru cauza dreaptă a Românilor. Primit la început cu osanale, ca un al doilea Mesia, părăsit în urmă de cei mai intimi împreună luptători ai săi, Moise Nicoară a trăit până în cele mai mici detalii toată tragedia eroilor mari, care își văd într'un moment dat năruit castelul de aur al sbuciumărilor lor sufletești. Dar jertfa adusă de Moise Nicoară nu și-a risipit fumul în van. Eroul a căzut, însă faptele lui mari au rodit. Deodată cu potolirea furtunei pe care a deslănțuit-o acest vizionar,

*) Note dintr'o conferință ținută în Arad, cu prilejul comemorării lui Moise Nicoară.

s'au risipit și norii care au ținut în întuneric atât amar de vreme sufletul neamului nostru depe aceste plaiuri. Și Moise Nicoară, desmoștenitul a avut cel puțin mângâierea de-a urmări de departe această miraculoasă schimbare la față a împrejurărilor. În surghiunul său, în mijlocul nostalgiei după ținuturile și frații părăsiți, un singur gând îi mai lumina din când în când fruntea brazdată de prea timpuriul sbucium al vieții, acela de a se ști autorul transformărilor mari, care au luat ființă în eparhia Aradului deodată cu alegerea primului episcop român și a înființării focarului de lumină, care a fost Preparandia din Arad. De data aceasta, stăruii foarte sumar asupra perioadei a doua din viața lui Moise Nicoară, asupra activității sale din Principatele române.

Moise Nicoară a părăsit țara ungurească în 1825, pentru a se stabili pentru tot restul vieții sale în Principate. Noua sa patrie îi fu cunoscută încă din timpurile când ocupase catedra de latină și germană la Școala domnească din București, în anul 1810. Cum ajunge tânărul Nicoară la București într'un timp când abia împlinise 23 ani, e ușor de înțeles. Cariera care îl ademenise încă din anii adolescenței a fost diplomația. Iși dădea deplin seama că pe această cale va putea cu mai mare succes munci pentru folosul neamului și a cauzei naționale. Deaceia îl vedem după terminarea dreptului la Pojon, studiind cu înfrigurare limba turcească la institutul de limbi orientale din Viena. Adevărul că soarele Românilor din toate ținuturile nu poate răsări decât la București a fost ferma lui convingere într'un timp când frații lui nici un banuiau măcar adâncul înțeles al acestor cuvinte. Dar mărețul gând care-i îndrumă pașii spre capitala Munteniei, se izbi în mod fatal de nepăsarea celor de acolo, și astfel Moise Nicoară e nevoit să se mulțumească cu profesoratul, fiind cel dintâi dascăl de dincoaci și precursorul lui Gh. Lazăr în Principate. În curând Școala domnească se desființează și Moise Nicoară se reîntoarce la Viena pentru a intra în serviciul militar. În acest drum se abate în Arad, unde luptele-bisericești îl prind în mrejele lor. Când izbucni revoluția lui Tudor Vladimirescu, Nicoară infundă temnițele Giulei. Numai astfel ne putem explica cum de nu-l vedem încingând sabia alături de viteazul domn, cu care probabil va fi avut cunoștință din București și Viena, unde fugise Tudor după războiul dintre Turcia și Rusia. Iată două caractere atât de apropiate prin temperamentul lor războinic, prin ideile lor de libertate și sentimentul lor profund național, căzuți amândoi victimă trădării, dar amândoi înfruntând moartea cu același eroism.

În Principate, Moise Nicoară ni se înfățișează ca un înflăcărat apostol al culturii naționale și un neostoit propagator al ideilor reformatoare. El n'a trecut vechea graniță ca să trăiască inactiv, numai de pe urma faimei sale de erou consacrat al neamului. Cultura lui vastă, aprofundată prin o cunoaștere temeinică a scrierilor enciclopediștilor din Franța, i-a dat posibilitatea să se convingă în curând că soarta fraților săi așa ziși liberi se deosebește atât de puțin de soarta celor ce zac în robii streine. Deacum încolo Moise Nicoară își lărgește cadrele acțiunii sale. Ținta sbuciumărilor lui va îmbrățișa de aci înainte cauza integrală a românismului. El care

n'a lăsat nestrăbătut nici un pic de pământ locuit de Români, avea cea mai clară intuiție a situației precare, în care se sbătea neamul românesc de pretutindeni. Pe două căi credea el că se va putea croi o soartă mai bună acestui popor atât de distins și totuși atât de crosit. Prin promovarea culturii lui naționale și prin afirmarea drepturilor sale legitime în fața arcopagului european.

La revenirea sa în București, prima lui intenție a fost să-și reia cariera de dascăl, decât dorința lui nu găsi răsunet în suflul celor care conduceau destinele Munteniei pe acele vremuri. Frumoasele lui memorii înaintate Principelui Gr. Ghica în cari arăta marile foloase ce pot rezulta pentru cunoașterea limbii materne din erecirea unei catedre de limba latină au rămas fără răsunet, precum neascultate au fost și cererile lui adresate Principelui Ioan Sturza, prin care solicita o funcție în Iași. Neînțeles de ai săi, își caută fericirea în Constantinopol unde, în lipsa unei slujbe în diplomații, își îmbie serviciile sale Sultanului, pentru un loc în armata turcească, la cavalerie, potrivit caracterului și aptitudinilor sale. Refuzat, revine în țară unde e numit revizor școlar, după ce i se făcuseră promisiuni că va fi repartizat la cancelaria secretariatului statului. Dintr'o petiție adresată lui Kisselef, reiese însă că promisiunea a rămas numai pe hârtie. Peste doi ani îl întâlnim ca secretar al Societății de agricultură din țara românească, prima societate de acest fel înființată la stăruințele lui Moise Nicoară care îi compune statutele și scrie o seamă de articole și tratate din domeniul agriculturii, pentru răspândirea de cunoștinți folositoare și introducerea unei economii raționale. Între manuscrisele lui păstrate la Academia română se găsește un tratat complet de economie rurală, care n'a putut vedea lumina tiparului, întrucât societatea se desființase în curând. O altă decepție pentru Moise Nicoară, care se plânge Principelui că nu-și primise leafa.

Dacă în ipostasul de răspânditor al culturii naționale Moise Nicoară rămâne în urma unui Gheorghe Lazăr, în schimb ca susținător convins al cauzei românești în fața lumii, el ne apare ca un inovator de drumuri. Era convingerea lui că fără de sprijinul și bunăvoința marilor puteri soarta poporului român, cu greu se va putea schimba. De aci năzuința lui de-a intra în diplomatie, de aci seria nesfârșită de memorii prezentate cu diferite prilejuri-oamenilor mari ai acelor timpuri, în care pledează cu toată însuflețirea pentru cauza sfântă a Românilor de pretutindeni. A cutreerat Rusia, a stat mai bine de zece ani în Constantinopol și în acest timp n'au fost factori diplomațici pe cari să nu-i fi informat amănunțit asupra stării politice și sociale a Românilor. Traduce memorandumul politic al Românilor transilvăneni din 1791: „Supplex libellus Valachorum Transilvaniae”, prezintă patriarhului din Constantinopol un memoriu asupra referințelor religioase din Valahia cum și asupra stării Românilor ortodoxi din Ungaria, precum cu câțiva ani în urmă prezintase Principelui Alexandru Ghica un memoriu despre administrația bisericilor catolică, luterană, calvină din țara românească. În Odesa îl vedem necontent în societatea iluștrilor patrioți Al. Sturza și Costache Negri, cu cari împreună discută asupra felului cum s'ar putea mai efectiv ajuta oropsitul său neam.

Tot aci are întrevederi cu Voronzov, guvernatorul Basarabiei, care-l îmbrăie cu catedra de l. română dela facultatea din Petersburg. În Constantinopol, la cererea baronului Chabert, întâiul dragoman al Angliei la Poarta otomană, care dorea să cunoască gravaminele Românilor, elaborează un amănunțit studiu istoric politic în care dă relații amănunțite despre „Supplex libellum Vallachorum” din 1791, vorbește de prigonirile lui Micu Klein și Maior și zugrăvește în culor vii revoluția lui Horea. Alte nouă memorii a înaintat ambasadorilor Rusiei: Boleniev și Ustinof, cu o descriere amănunțită a suferințelor sale din Arad, etc.

Când Timoni, ministrul Austriei la Constantinopol îi ceru câteva deslușiri asupra poeziei lui Asachi, în vederea tipăriei unei lucrări intitulată: Critica literaturilor unor limbi, Moise Nicoară, dându-și seamă de foloasele ce pot rezulta pentru neamul său din cunoașterea literaturii românești de către streini, nu se mărginește numai la Asachi, ci îl pune în curent pe german cu scrierile Văcăreștilor, cu versurile lui Cârlova Aristia, Alexandri și Pogor, căci Moise Nicoară a fost un spirit universal, care poseda o întinsă cultură istorică, literară și filosofică. În manuscrisele sale, pe lângă întinse studii filologice și lexicografice (un început de dicționar-francez român și un tratat de ortografie românească) găsim extrase și notițe din Diodor Siculus, Anonymus, Thunmann, etc. versuri originale, traduceri fragmentare din Racine, Buffon, Volney, Bernardin de Saint-Pierre, Delille, Barthélemy, Chateaubriand, etc.

„Această cultură vastă și această neînfrântă energie, dublată de un duh al peregrinației călăuzit de o concepție întru totul modernă a deliberării soartei nației sale în fața marilor națiuni, sunt calitățile cari ridică personalitatea lui Moise Nicoară la rangul unui ambasador al neamului românesc”.

„Dela al trei'ea an al vieții mele — spune el — în 1845 lui Magniponte Pietro, renumitul sculptor italian — viața mea a fost o necontentită lupă pentru neamul meu. Român născut din tată și mamă numele acesta mi-a fost pururea sfânt și ochii mei au fost pururea așintii asupra vechilor Romani de tu care ne tragem. Am socotit că dacă omenirei întregi nu-i pot fi de folos, incalte să mă silesc biet neamului meu. Aceasta a și fost nenorocirea mea și pricina stării în care mă aflu. Am cetit, am cugetat, am experimentat, toate au privit la numele de român, toate au lăntit cum s'ar putea veni mai bine în ajutorul neamului românesc. Născut și crescut în religiunea răsăritului, întru aceasta sunt și pururea voi rămânea cu stalornice. Dar pe lângă religiune n'am nimica nici cu grecii, nici cu slavonii, eu sunt al neamului și al limbei cu totul închinat și neclintit. Dovadă că de a 1826 nici 10 cuvinte n'am învățat grecește, deși vorbesc vreo 6—7 limbi”.

Și acest om, care s'a indentificat până la uitarea de sine cu interesele mari ale neamului, adeseori, nu șia unde să-și odihnească capul și cu ce să-și astâmpere foamea.

„Joi, Crăciunul — scria în ziarul său a 25 Dec. 1841 — numai la liturgia sârbească, apoi, toată ziua acasă și prânzai seara fasolea ce o fersesem alaltăeri”.

O tristă mărturisire care sună ca o muștrare. Moise Nicoară n'a fost înțeles de epoca sa. În 1838 când îi ajunse în mână Pravila pentru dreptățile proprietarilor și plugarilor din Moldova, terminând cu cetirea, nu se putu reține a nu exclama, cuprins de-o vie durere:

„Ce simțire, îmi amușiră toate mădulariile, cetind groazniciile astea de fiare sălbatică”.

Astfel judeca Moise Nicoară Regulamentul organic, prin care se recunoșteau și confirmau drepturile și privilegiile boierilor pentru exploatarea elementului țărănesc. Acum vom înțelege, de ce acest om de-o cultură neobicinuită pe acele timpuri, nu-și putu găsi o aplicație în Țara românească, vrednică chemării sale. Cum ar fi putut suferi boerii oligarhi în jurul lor, pe acest vizionar, cu idei atât de avansate, care în 1819 avusese curajul să-i țină împăratului Francisc I un strășnic rechizitoriu despre egalitatea oamenilor, făcându-l responsabil înaintea lui Dumnezeu pentru întreg cortegiul de suferințe, care s'au abătut asupra capului său:

„Și Măria Ta m'ați întârziat din zi în zi cu vorbe goale la întâia lună și și acum și mulți ani au trecut. Astfel lucrați cu ticăloși și amărății plângerilor pentru dreptate; îi trimiteți dela Ponție la Pilat și de la Pilat la Penție, necăjiți, despuiați de toate, gonțiți, călcați, asupriți și batjocoriți din toate părțile. Și cine nu vede a fi astea toate țesute prin Măria Ta, sau și dacă nu, o fi cu știrea și cu învoirea M. Tale toată orânduiala asta și spargerea de păciuire”.

Nu, un astfel de om, care nu se știa preface, care nu-și putea înăbuși convingerile în fața concepțiilor înguste și retrograde ale contemporanilor săi, a trebuit în mod fatal să sufere. Calvarul pe care l-a urcat Moise Nicoară cu sudori de sânge în decursul luptelor purtate în Arad, nu s'a sfârșit deodată cu trecerea graniței spre Principate. Un alt calvar îl aștepta acolo: acela de-a fi stânjenit în vrerile sale mari de nepăsarea și neînțelegerea celor sus puși. Și precum a fost viața acestui mucenic al neamului, așa a fost și sfârșitul lui. Chinuit de spectrul celei mai cumplite mizerii, el moare uitat de lume, neavând măcar cămașa în care să fie înmormântat.

E o elementară datorie a posterității să repară greșeala trecutului față de acest martir al neamului. Inceputul s'a făcut acum 16 ani, când prin o fericită inspirație a oamenilor noștri de școală liceul din Arad primi de patron pe Moise Nicoară. Numele lui care înainte cu o sută de ani, nu se putea rosti pe aceste plaiuri fără a trezi bănueli de periculoasă complicitate, azi trece din gură în gură miilor de școlari care-și fac educația între zidurile liceului depe malurile Mureșului. Dar atâta nu e destul. Rostirea numelui său de o sonoritate caracteristică trebuie să fie asociată de o amănunțită cunoaștere a faptelor și a gândirilor din a căror abundență se încheagă personalitatea atât de complexă a eroului-cugetător, care a fost Moise Nicoară. Faptele și mai ales calitățile distinse ale acestui caracter sobru, vai, atât de improprii vremilor noastre de egoism și îngustime sufletească, trebuie să direcționeze spre o concepție mai ideală despre viață tânăra generație ce se ridică sub ochii noștri. Idealismul lui Moise Nicoară, tendința lui statornică de-a subordona interesele mărunte ale omului nevoilor mari ale neamului, trebuie să devină singura rațiune de-a fi a tinerimei școlare aciuiața sub aripa lui ocrotitoare. Bogata lui cultură istorică și filosofică, facilitată de cunoașterea atâtor limbi universale, ne spun că numai omul cult se poate ridica până la acea înălțime a desăvârșirii, din care pot să țâșnească limbile de foc ale misturiei pentru interesele mari ale neamului.

Dar pe Moise Nicoară nu l-a ridicat numai cultura sa vastă în rândul oamenilor-eroi, ci extraordinara sa putere de voință. În toila luptelor deslănțuite cu atâta furie sub magica lui sugestie, Moise Nicoară n'a cunoscut obstacole. La fiecare lovitură știa să reacționeze cu îndoite forțe. Iar când șansele biruinței apuseseră demult, părăsit de mulțime, trădat de ai săi și afurisit de biserică, s'a văzut singur în cercul de dușmani care se îngusta de pe o zi pe alta el, sfidând moartea, își înzecea loviturile, exclamând cu o resignație eroică:

„Acum pot fi prins, pus în fiare, ars, jript și allele, tot une mi-e, căci nu-mi mai pasă de nimic”.

Dar ceea ce ridică îndeosebi valoare etică a caracterului lui Moise Nicoară e nețârmurita lui iubire de neam. Tot ce-a făcut și a scris acest om, toate au țântit, cum însuși o mărturisește, de-a ajuta iubitelui neam. Toată viața lui a fost o continuă luptă pentru afirmarea dreptului de viață al poporului românesc. Moise Nicoară a fost poate cel dintâi, care a privit chestiunea românească în întreg ansamblul ei. Credința națională integrală care avea să triumfe abia în zilele noastre, prinsese rădăcini în sufletul lui, într'un timp când ideia Unirei principatelor abia începu să fermenteze în sufletul contemporanilor săi.

„Având cu patriarhul din Constantinopol o convorbire, ne spune el în notele lui zilnice, și fiind poștit să-i dau înscris ceva despre starea Românilor din Ungaria, socotii să-i dau acestea mai pe scurt, după care mai adausei unele note mai particulare și circumstanțiale atât pentru cei din Ungaria, cât și pentru stările din România. Doamne, gândii în mine, știindu-le acestea, unii vor zice că sunt plin de răutățiune și de duhul defăimării, dar tu știi sufletul meu și durerile lui pentru stările Românilor, fraților mei. De e cu puțință și e voia ta vor scăpa și ei cândva de năprăznicia celor ce le-a jurat pieire și le călca sub picioare drepturile. Acestea le răvnesc cu toată sârguința ungerii, sârbii, nemții, rusii grecii, etc. Astfel Doamne, caută ca înțelepțindu-se să scape și de unii și de alții, pentru cari erau până acum și orbiți și robiți, și spoliați și cu timpul să facă un ce stravan întreg și național, spre lauda ta și spre fericirea unui neam călcat și apăsător, demn de o mai bună soartă”.

Iar mai departe:

„Ascultând și oblicind de lângă fereastră valurile muginde și albicioase, spu-megoase, ale Bosforului, întru aceasta îmi vine în minte că multe părțile sunt din Crișuri, Someș, Mureș, Buzău, Ialomița, Dâmbovița, Siret, Prut, Nistru etc. Dă Doamne bine și fie voia ta”.

Este aceasta o confesiune de credință în lumina căreia Moise Nicoară ne apare ca un prooroc inspirat al vremurilor de sfântă dreptate ce aveau să vină. Cade-se deci acum când proorocia lui s'a împlinit, să-i statornicim locul de frunte în ierarhia figurilor luminate ale neamului nostru, care fie cu scrisul, fie cu fapta, au pregătit clipa mare de răscumpărare națională.

Iar cea mai vrednică eternizare a memoriei sale, pe care el cel dintâi ar aproba-o; o vom realiza dacă vom ști să sădim în sufletul generației care se ridică sub ochii noștri o schinteie măcar din nepotolitul foc al iubirii de neam, care l-a călăuzit pe Moise Nicoară în toate îndeletnicirile vieții sale de sbucium.

Ascaniu Crișan.

In memoriam

Figuri sacerdotale, din bronz, cu frunzi senine,
Sădiți focul iubirii și răspândiți lumină.

Ca Moise cu toiagul, Tu mucenic Nicoară
Ni-ai arătat cărarea, ce-avem de străbătut.
Te ferim cu toții, Tu suflet fără prihană,
Jertfindu-Te pe Tine, pe noi ne-ai mântuit.

În lupta pentru bine, când risipeai lumină,
Ai îndurat urgie și neagră pribegie,
Căci ai servit cu duhul acest neam lănțuit
În ceața neștiinței, de soartă vrășmășit.

Slova-Ți era spada și graiu-Ți era goarna,
În marea fără suflet când suflet răscoleai,
Duhu-Ți era focul, ce-Ți încălzea credința,
Că-i izbândi asupra atâtor vitregii.

De sus acum privește la templul de lumină,
De unde se înalță spre cerul nost senin
Pioasa noastră jertfă, prin care Ți-se'nchină.
Poporul Tău cucernic, profetule divin.

Flăcăi de lângă Crișuri, din Luncă și Câmpie
Stați veghe la hoiare, la sfântă datorie.

LIVIU ALBU

MOISE NICOARĂ

Crâmpee de viață (copilăria)

de CORNELIA C. BODEA

Născut prea de vreme într'o lume cu alte orizonturi, în care și-a depănat — înțeles de nimeni, — entuziastul și totuși învinsul fir al vieții sale, Moise Nicoară a rămas până astăzi învăluit de aceeași fantazie și ceață neclară, care a străbătut anii dela el, denaturându-se, încâlcindu-se sau idealizându-se după interesul ce-l prezenta cercetătorilor.

În sufletul acelora care-i cinstesc memoria, el a rămas îndârjitul luptător pentru cauza național-religioasă a fraților săi din fosta Ungarie (prin anii 1814—1821), dar cari, în setea după știrile asupra vieții lui, luară literă de evanghelic orice tradiție orală sau informație scrisă, parțială sau obiectivă, transformându-l astfel într'un erou legendar. Din partea altora — a celor mulți — a avut parte de caracterizări pe cât de seci și lapidare, pe atât de neexacte.

Dacă Moise Nicoară nu a cunoscut gloriile contemporanilor săi ardeleni trecuți în Principate, e că: dureroasele momente prin care a trecut în timpul misiunii sale la Viena, și după, pentru înaintarea memoriului în chestia Episcopatului arădan, l-au urmărit viața întreagă, ca pe un proscris ce în zadar se apără, căci nimeni nu-l ascultă. Suflet mereu tânăr, plin de ideile noi ale Apusului, el va lupta, totuși, în întunerec și va face cunoscut Europei întregi — prin legăturile directe cu ambasadorii din Constantinopol unde a stat mai bine de 15 ani, (un an și în Rusia) — istoria și nedreptățile aduse neamului său, atât din Ungaria cât și din Principate.

Diplomația, visul neîmplinit al vieții lui sbuciumate, a înțeles-o și a practicat-o. De aceea activitatea lui se desfășoară pe un plan de istorie universală, dându-ne o frescă comentată a timpului său.

Din hârtiile rămase dela el, unele mai puțin importante, dar altele de o importanță hotărâtoare pentru istoria noastră, figura lui se conturează cu destulă precizie; și ivirea ei în curând la lumină va da, poate, sentința care-l va așeza în locul cuvenit.

Crâmpee din viață cu amănunte, cari în totul lucrării vor ocupa rol secundar, le dăm aici pentru a întregi astfel prin ele, sufletul și gândirea aceluia, dela nașterea căruia sunt 153 de ani.¹⁾

În rândurile de mai jos urmează o duioasă amintire de prima lui copilărie, plină de nostalgia desrădăcinatului, care ajuns la vârsta de 62 de ani, în Constantinopol, se întoarce cu mintea un jumătate de secol înapoi, în meleagurile „prunciei”, unde mai târziu i-a fost dat să îndure cele mai mari umiliri din partea stăpâ-

1) Studiile lui franceze, vor apare în Revue Historique du S.-E. Europei (N. Iorga).

nirii, susținută și tolerată chiar de unii din aceia, pentru care se sacrifica. Nu vom căuta cugetare ordonată, sau plan determinat, cum însuși el o mărturisește: „socotesc că aici multe vor fi au repetite au uitate, altele răvășite au întunecate; căci eu pe de lături voi semna când unele când altele”. Iar când i s'a părut că a spus prea multe despre familie, el adaogă: „Și aici doară... mă lăsați pre pă larg de familie și nobilitate etc.... despre care nu's nici cu mintea, nici cu inima, nici cu ochii pânjenit (fasciner)”. Totuși durerea stării în care se afla, singur, nebăgat în seamă după cuviința de parte de tot ce i-ar fi mângâiat bătrânețele ce încep de acum să-l domine, el lasă de-i scapă următoarele: „Cred însă, că peste tot (amintirile făcute) sunt de trebuință pentru cunoștința stării neamului (familiei sale), apoi stării în care am ajuns eu”. Și când povestește „ospățul” dela botezul lui, el pomeneste cu durere în suflet, că singurul noroc pe care l-a avut în viață a fost... ce, Doamne!... că juninca primită cu acest prilej se sporise mai târziu la 8—9 capete. (Ironia sortii).

Gândurile-i poposesc cu drag în casa părintească, casa larg deschisă oricărui drumet, ce se abătea pe acolo, din toate părțile, de toate neamurile și de orice religie; dar mai ales cu o deosebită dragoste pentru Moți, acei care întrupau pentru el toată poezia și icoana Ardealului românesc, dorind ca un sublim deziderat să fie „rumân ca ei”... Nimic nu-l copleșește însă ca evocarea adoratei lui mame, ființa care într'adevăr l-a iubit, dar a cărei-duioasă și binefăcătoare căldură părintească nu l-a proteguit decât un deceniu din lunga lui viață... căci muri într'o Sâmbătă de Florii, cu ultimul zâmbet și gând pentru copilul, ce-l dorea veșnic lângă ea. Lacrimile-i curg și acum când scrie aceste șire, cerând să-i „fie iertate aceste puține inimii ceia ce și acum cu dor le simt în vârstă de 62 ani”.

Nu fac aici un comentariu, nici nu voi schimba nimic din cele ce urmează; ele se vor citi cu atât mai mult interes. Păcat numai, că nu le-a continuat căci poate cu darul povestirii lui, ordonându-le și mai corectându-le (cum a făcut pentru alte scrieri), am fi avut și noi un „Creangă” unguerean în culoarea stilului, dar poate mai fin și mai sbuciumat.

1846. 23 Cuptoriu

Neputând da de o foae ce începusem cândva 1) și neputându-mă cuprinde cu ceva serios pentru s'ăbiciune; ba a neove și cu gazelele, cât pentru ochi, tot și din pricina greutății capului, apucaii o semna unele epoce și tempore a vieții, pe scurt, ca un brouillon și pentru răsbunare.

Mai de multe ori mă rugase unii și alții pentru asta, dară, mai vârtos, cândva D-na Vidorici și a lui Friz și apoi Muntean, canonic în Orade.

*

„In Julia Comitatu Bickişului, în Hungaria, în ulița Nicoreșci'or (numită dela Nicorescu altmintrele Nicoară, familia cea mai de frunte între Români și pot

1) Este cea din 1836 scrisă la „12 ore spre miază noapte după ieșirea din biserică, Luni în Săptămâna Mare, în 23-e Mărțișor”, din care reproduce numai începutul, până la citatul 2.

zice și între ceilalți locuitori a orașului, din vechime), fui născut Sâmbălă noaptea spre Duminică, sau în 29—30 Nov. 1784 în vremea ce scutarea Ilorii umpluse lumea cu frică și doară și cu nădejde. 1) Întâie fui după 3 fice. Tata Petru, fiul lui Vidu. Numele moșului său am uitat și nu a fost Ștefan. Numele celăzii e a Nicoreșcilor. Instrăinarea mea d'acas' în mui toată viața (afară de câțiva ani triști în urmă) nu m'au lăsat a mea înscință de stările și estiririle anterioare a familiei. Alată știu, că știe (i. e.) Ștefan, un unchiu d'a talii, cel mai bogat p'atunci în părțile acele, după ce a zidit cu toată cheltuiala sa biserica din Otla-ca, sat aproape de Ju'a, s'a făcut peregrinatoriu, călătorind la Ierusalim, de unde întorcându-se, când a murit, fără vr'un fiu, toate ale lui s'au risipit și s'au făcut mere-pere, fără a se părțâși din dânsule tată-mio. Fiscul s'a folosit.

Moșu-mio murise, fiind tata de 9 ani. El finuse pusele lui Tököly (mari boeri sârbi), moșu: vițe-ispănului Petru Tököli (ce era tata lui Sava Consilieriu). Venea de multe ori la moșu în opinți și cu cumănac în cap și ședea în tindă. Fiii și nepoșii lui la ce au ajuns!... Moșu, deci, din agoniseala lui lăsase o stare p'atunci însemnată, ce s'a făcut în bani după acea.

Tata, fiu unicel, fu crescut de măicuța — așa numim noi bunica sau baba noastră. — După stările și timpurile d'atunci, în școala rumânească, au la popa rumănesc (că p'atunci nu erau școale), și mai ales în ce ungurească; așa căl pentru asta știință, fu întrebuințat de Vármege, în tinerețe supt Iosif Impăratu după reguția d'atunci, din partea orașului. Toată viața lui, apoi, numai ungurește scrie. Om blând, milos, drept, înțelept, sârguitori și d'o purtare muștrată, 2) văzut și plăcut și la mici și la mari.

Despre familie și diplome — acasă supt numele ungarul Nyikora. — Io neavând în toată viața la căldura inimii și a minții nobilitatea (decât aceea ce o are cincu de sine și prin sine, și meritele sale civile și suțtești), nici odintoură n'am avut grăjă la dânsie, ci mai cu seamă sâmțeam nepăsul cel mare. Cu a tă familie, foarte d'aproape părințită, nobilă, d'a apusă, anume Săsescu; acea se afla în părțile Borosebeșului A măicuții tragere este din famiția nobilă Dienis, din părțile Beinșului.

Mama, era din satul d'aproape, Siclău din familia Șerban, care se trage din Chioara, unde sunt și acum nobili posesionari. În veacul trecut un strămoș a mio, părăsind tot acolo (pe semne prin cesie pentru bonificație), pentru prigonirea care era din partea stăpânirii ea să-i aducă la unire, venise în părțile aste, cu 4 fi.

Din aceștia, apoi, după numele de bolez, a fieștecăruia, s'au împărțit familia în 4 rami, și au luat 4 numi desclinite: cdecă, fiul mai mare și descendenții lui au finut numele de Șerban, a doilea Jurge i. e. Georgte au finut numele Jurge; al treilea Mihuj i. e. Mihai; al patrulea Dan i. e. Dănilă.

Din cel mai mare deci Șerban, se trage mama și familia păstrează încă numele. În junetele mele, fiind în școalele mai mici, venise un Șerban, precum mi se zisă după acea, a două au a 3-a oară la noi și la unchi. Atunci, au în urmă, după știința mea venise și la mine, la Arad, unchiul din ceia din Chioara. Om frumos pe sine, umblat și păjil (vr'o 40 de ani), slujise mult ca strajă maistru în oaste. Fusese rob în Franța, apoi nu știu prin ce tâmplări și în Spania. Aista multe imi spuse de familie Șerban ce a căpătat pentru vitejile supt Rákóczi II, 2—3 sălute, că strămoșii noștri erau pe timpurile răsărătirilor din Țara Rumânească, unde erau oameni însemnași.

1) Acî am înlocuit prin aceste rânduri scrise în 1836 alte două care menționau doar data și locul nașterii. (Nr. 2437, Ac. Rom.)

2) Exemplară, de muștră — de model (N. E.)

Atâta era frica între ai noştri de Unire, cât fiind cei din Chioara uniţi, io abia puteam scoate 2—3 vorbe despre stările de mai înainte, măcar că bunul meu unchi Şerban Teodor 1) umblase p'acolo pentru demonstrarea nobilităţii acestor d'aici, adică din părţile Aradului.

Baba maternă, au mama mamii era din familia Merce, iară nobilă şi venită tot din cauza Unirii din părţile Solnocului, Sălmaruului sau Chioara nu ştiu bine, tot pe acele timpuri.

Două cauze au cauzat tragerea oamenilor din Nord spre Sud

1) Una, plodirea abundoasă a ţărinului, şi lipsa de inpopulaţie unde lesne se agonisea ţărini din saşiu, Turcii numai de curând fiind gonii din părţile de miază zi, unde stăpâneau.

2) A doaua, gonirea pentru Unire supt M(aria) The(resia); asuprirea de Unguri; (în părţile nordice erau supt principii Transilvaniei); strămoarea pământului, care sterp, muntos, pietros, nu era în stare a da viptuirea de toate zilele, pe lângă neştiinţa de mairii, meserii, arte, ştiinţe, comerţ şi industrie. Donaţiile fiind „ad utrumque sexum” hotarele satelor mici deveneau, prin împărţiri, posesii-e fieştecaruia, numai părţicele nesaşie 2) de a fi de ajuns spre nutrirea fieştecarui familii.

Pe lângă acea Rumâni, cari nu se plecau la Unire, erau opriţi din şcoale şi meserii!!! (În 1822 soacra lui Melentie 3) femea de 80 ani, îmi spunea că ea mică fiind, tată-său şi cu ce a putut lua a fugit noaptea din Marmoros supt M. Tereza, fiindcă Dragonii stau la porţile bisericilor cu săbiile scoase şi sileau oamenii la Unire...).

Pe lângă asta starea a toată ţara era atunci proastă, întunecoasă, împânjinată de o orbire sgurosă, cu cât mai ales a Rumânilor din Transilvania, unde erau escluşi dela slujbe i. e. oficii — şi ei trebuiau să facă toate slujbele cele grele. 4

*

Ajungând lala în vârsta de 18 ani, cuprins cu economie ce începuse, bunica adică baba l'a însurat cu mama, ce avea 17 ani. Intie toate fete, adică 3, io fui apoi intie fii, ca la 7 ani după însurare spre mare bucurie a sor. Născut 1784 Nov. 29, calendar vechi, după 11 de noapte, de bucurie nu vrură să mă boteze până în chişlegi, ca să poată şine uspaş... şi așa 6 săptămâni fui ținut necreştin (Protocoloalele bisericii, una cu dânsa au ars; la arsul oraşului 1800 au 801, şi dintră toate a scăpat dintr'un volum cât cuprinde 3 luni: de unde şi cartea mea de botez este scoasă mai apoi)

Un lucru însămnătoriu aduc aici.

În uspaşul de botez cu multă desfălare şi salt, după data d'atunci, oaspeşii dăruind neobotezatului bani, mama apoi mi-a cumpărat pe norocul meu o junincă sau vişe, din care, până când am început şcoalele latineşti, se sporise la 8—9 capete, şi mama lor (adică juninea) numită Curta, fiind curtă de coadă, tot trăia. Ast mare noroc, mai că aş putea zice, cu drept, singur, nu mai m'a părtaşit în întinsul vieţii mele.

1) Paroh în Siclău, care l'a ajutat mult, băneşte, în misiunea lui la Viena. Străbunicul D-lui Mihai Şerban, Rectorul Academiei Agronomice din Cluj.

2) Insuficiente.

3) Dascălul român din Jula.

4) Vezi corespondenţa lui Bethlen principele, unde zice, că pre puşini unguri avea supt stăpânire (nota lui Nicoară).

În pruncie m'am pierdut în oraş; după multe cercări şi alergări, peste câteva ceasuri, zic, că m'au găsit. Am căzut şi în apă. Era în curte apă stătătoare unde înainte d'acea curtea Crişu până unde l'au abătut stăpânirea într'allă parte, şi acolo în curtea noastră rămânând locu albici, era apă adâncă şi forma un lac. Mai măricel fiind, mergând cu un frate mai tânăr ce aveam Damaschin, tot la acea baltă — (câte simţiri şi suveniri se restrâng în mintea şi inima mea la scrierea acestora!) să mă lunc pe ghiaţă, precum se strângeau din vecinătate, a orile, mai mulţi alţi şi mai mari şi făceau cotrocove 1), cu atunci aflându-mă singur pe ghiaţă şi jucându-mă pe marginea cotrocovului am lunecat drept supl ghiaţă. Odată 2) un fecior din vecinătate m'a luat în spate şi aşu a'uncă pe ghiaţă cu mine, şi lunecând a căzut pe spate, că tot greumântul s'a sprijinit în mine că eram dedesupl. Nespuse chinuri om tras d'aci vr'o săplămână şi în toată viaşa la şedere lungă scriind au în caleaşcă am simţit durere, dar nu ştiu din acea pricină ori ba. O soră Petru 3) mai are decât mine — (de care de multe ori va fi pomenire în aceste scrieri. Dulcea mea, înainte de 12 zile, am înţeles din episto la nepotului Moise că a murit astă primăvară) — din casă văzându-mă alunecat supl ghiaţă alergând cu ai casei, afară de mama care a leşinat, m'au tras de supl ghiaţă. Eu de toate astea nu ştiu nimic, decât după auz şi istorisire.

Încă alle păşeni sunt datori a le însemna aici, care după părere au putut avea ceva încurs în viaşa mea de apoi.

Era puş la noi în curte, foarte abundos în apă, însă numai la noi, fiindcă oraşul era cruciş-curmezis strecurat de ramii râului Crişu Alb. Dar vilele fiind învătate la câmp, pela Sălase, la apă de puş, toţi aduceau neconţenit ziua şi noaptea cai la noi la adăpat. Erau şi multe mori pe Criş, aproape de noi, unde din Cuba mulţimea venea pentru măcinat şi adăpat, de toate neamurile. Io, ca prunc, mă jucam de multe ori făcând cruce din trestie (nadă) şi cântând „Sfinte Dumnezeule”. Şi veneau, a orile, prunci de Jidovi, au de Unguri cu cai şi implântam crucea în poartă. Totdeauna aveam înjurări reciproce cu ei. „Eb atla vad olă”, era urmarea şi eu — vezi bine — ca acasă, nu rămâneam delori. Ulişa noastră era ocuilă de Rumâni, da' de puţin încoace venise şi Nemţi şi Unguri vr'o patra case şi una de Sârb. 4) Arareori era, să nu avem noi pruncii ceva între noi, unde cu Rumânii ne petreceam frăţeşte şi ne jucam.

La casa părintească din toate părţile şi de toate neamurile, de toate religii e şi de toate slările se abăteau streini drumari — că în conştiinţa mea pot zice: că, casă mai primitoare n'am văzut. Bucuria mea cea mare era când veneau Moşi din Transilvania, cu oi au ciuberari din munţi. Aceştia-mi aduceau ramură de brau şi mare bucurie îmi făceau, aşu şi portul lor, ce încă nu-mi era cunoscut.

Odrinoară ducându-mă lata de mână în târg şi cumpărându-mi turtele, (se face de 3—4 ori pe an şi e renumit) trecură pe acolo Moşi ciuberari în chimeşi a be: zisei în bucurie: „Tatăl şi aceştia's Rumâni? de cei ce trăiesc cu mămăligă!” (Eu mai mult de nume cunoaştem mâncarea Rumânilor căci la noi ca lucru rar se făcea câte odată în an, şi atunci toată copilăritatea era în sgomol de bucurie)

— „Aşe-i! fātu-mio!”

— „Zo! (zo nu zeu) Şi eu vreau să fiu Rumân ca ei, da' dece nu-i chemi şi pe ei să mănce turtele!..”

1) Cotrov — tăerea în ghiaţă de câţiva lungime au pentru scoatere de apă, au că să se joace pruncii; dărăbul tăet rotilat făcând din dânsul răjniţă învârându-l cu un băţ înşintat au implântat întrânsa.

2) Indată.

3) Petra măritată Suciu a avut fiu pe Moise Suciu. (Moartă 14 Martie 1846).

4) Popa Sârb.

Tata era foarte iubitoriu și prețuitoriu de știință, fără a fi avut prilejul vrăodotă a și le însuina, (procurare) și peste modru, mai cu seamă de limba lătimească. Școale rumânești începuse supt Iosif Impăratul. De mic dezi fui dus la școală, unde dascălu cu orile mă lăsa de durmeam, fiind foarte mic și având toată privința la casa părintească, ca cea dinlăie dintre Rumâni, de a care toldeauna au văzut mult bine toți dascălii. Pe atunci erau la noi, ca oraș de căpetenie, dascăli Sârbi ce știau bine, rău rumânește, precum și preoții; căci Sârbi au avut întotdeauna ochiata de a ocupa locurile mai bune și mănoase... Era unul și grecesc pentru 5—6 Greci băcați și piculeari (cari vând orice piculeliu). Școala însă zidită de Rumâni, lemne de foc etc., numai cât leașa dau Grecii. În biserică la strana mare, rumânește, la cea mică (stânga) se cânta grecește. După ce s'au perindat mai mulți dascăli — despie a căroră nume și tâmplări cu mine nu știu nimica minte — a per urmat Melentie (apoi Dragoș) născut din Lipova și crescut, încât știu, câtuva timp a Curtea Mitropolilului Putnic; în vremea deputăției mele mi-a spus... Acest Melentie era om cu idei sau cu judecată pătrunzătoare și cu politețe, dar înfocat. Fără aci școlarii rumâni, afară de „Doamne Miluește-ne”, celelalte cântări le cântau sârbește au grecește: „Itac heruvime”, vel — „Ije heruvim'i (Cari pre Heruvimu) „Kozraduisin” (Bucură-te) au „Aghios o Theos” etc. El a introdus întie, cântarea în limba rumânească. Io având giasul mai bun și fiind socolit întie la învățătură, trebuia să dirigu cântu, și așa interesându-l mai mult sta de mine, să le învăț rumânește și așa zicând prin mine a introdus el cântarea rumânească în biserică. Pătimind totdeauna de frig la picioare (și acum în toată viața) de multe ori plin de lacrimi mă înturnam dela biserică.

Pe atunci erau doi popi sârbești: Popa bătrân și Popa Serb — numiți de Rumâni aar numele lor era Popovici. Despre acesta mai multe...

Gătund psaltirea — terminul învățării, aritmetica de patru spețe, catihism și puțin din Sfânta Scriptură, cam la 9—10 ani, fui dus la școala ungurească, ca învățând ungurește să mă pregătesc la școale lătimești. Un frate ce era după mine Damaschin a rămas la școalele rumânești. Atunci încă și mai tare începuse dărzu 1) între Unguri și mine, însă nu cei din școală, ci d'afară mai ales unii oficiali domnești seu dominați, fiindcă trebuind io a merge mai departe la școală în partea numitului oraș unguresc, era mai des prilejul de a ne întâmpina. Io eram îndrăzneț și pe lângă putere, și sprinten — în lupte copilărești, în fugă, în jocuri, în sărituri nu mă întreceau, în asvârlit nici atât, ce până în ziua de azi mi-a rămas — și așa nu scăpan nescărmănași, cât părinții lor se plângeau des către tata.

Într'occa, decăt mi se tot vorbea, se apropie timpul d'a mă duce la Orade (4^{1/2} poște) la școalele lătimești. (Cunoscut este că acolo-i una dintre Academiile Ungariei). Mama, de o natură foarte duioasă și de o simțire foarte delicată, tare era îngrijată pentru depărtarea mea, atât că mă iubea mult cât și de frică pentru cele ce se pot întâmpla unui prunc în străine, însă nu-și arăta nelinițata, ci din contra mai cu din adins mă îmbărbăta, povătuindu-mă sara prin multe pilde. Era așezat, ca în Duminica după Paști să mă ducă la Orade. În săptămâna Floriilor începu mama a se lănji (indisposition). Marți seara mă luă la fereastră, începu iară a-mi vorbi de duere mia, de școală, învățătură și purtare. Povața ce adânc s'a înșipt în inima mea, așa ca și când o ași auzi astăzi. „Să nu mă întristez, să nu cuget ocașă, că voi avea loate trebuincioase e, numai să nu am grije de alta decăt de învățătură, că io nici nu oi gândi, când m'oi pomeni cu dânsa la mine, dar eu nu s'a muștra, 2) ci va veghe în secret cum va fi purtarea mia. De va fi neconvincioasă, atunci fără s'o văz s'a înturna napoi, iar de va fi cea bine-pă-

1) Dușmănia.

2) Arăta (N. E.)

cată, atunci toată dragostea mi-a arăta". (Tot am auzit după aceea că mult se întrista pentru depărtarea mea, da o pilea naintea mia). In Sâmbăta Floriilor muri. Io cu acrimă fierbinți plângeam în unghiu, uitându-mă la dânsa, până după aceea mă și apucată multă curgere de sânge. (Fie iertate aceste puține inimii cea ce și acum cu dor de simt în vrâsta de 62 ani). Apropoiindu-i-se sfârșitul, am auzit mai târziu, că cu limbă de moarte, a rugat pe tata să nu mă ducă încă, îndată, după moartea sa la Orade, că oi peri de întristăciune). Aplecată la tristețe și măhniciuni pentru o patimă (suferință) de câțiva ani, era în alle ce' mai voios și desfălos caracter. Curătenia ei și cu noi și întru toate ale sale se făcuse proverb. Și 30 de ani după moartei ei, auzeam pomenind despre aceea față bălană, pelița albă cât se vedeau vine'e vineșind pe dânsa. Era mama d'un caracter blând și dulce, da' d'o simțire adâncă și nespūsă (tăcută). 1) Cu o ochiată, un semn au un cuvânt, știa să ne pună în respectul cel mai mare, cât fără a ne pedepsi, nu ne opuneam au îndărătniceam la cel mai mic glas al ei, însuși de eram departe au pe u'ia.

Kămăsesem trei frați și o soră mai mare. Cel după mine Damaschin al treilea David -- sora o pururea născută pentru bunălatea ei a murit. -- Io precum învățătura unghurească. Fratele meu Damaschin rămase acasă la școala rumânească. Într'o zi de vară numitul Melentie duse pruncii la scaldare în grădina Curții domnești, unde pe Criș era o morișcă. Un sârman de vr'o 18 ani, cam brodiu sau nă-lâng, vine des din satul mai d'aproape și se hrănea la noi. Acela s'a luat cu școlarii la scaldare. Dascălul măsurând apa puse semne pe unde pruncii să nu meargă mai departe. Dar brodiul văzând pe frate-mio, de bucurie l'a apucat de mână începând a sări în apă, și mergând înapoi a căzut în aracul săpat anume. A smucit și pe frate-mio, și amândoi s'au înecat. Alt amar pentru toți și mai ales tatăl nostru. La întrebarea Varmegii, tata a spus că nicidecum să nu fie tras în judecată și pedepsi dascălul, ca unu' ce zice tata e nevinovat și de ar fi greșit. In 17 Octombrie după multe necazuri, la Vlăcuți, ginerele lui Caragea, în întirimitul au mai bine grădina bisericii, Me entie însemna aceste următoare... 2)

In iarna viitoare pela Medienarie mă duseră la Orade și mă lăsară la Bella Iosif (frăție de departe) Magistru al orașului au Senator, ce ține în arindă uspatărie mare dela Arborele Verde („Zöld fa"). Era târziu, clasele se începuseră de mult. Mă puseră cam cu anevoe în a 3-lea normală. Ungurește nu știam, deci nimică nu pricepeam. Învățam încă. Un profesor bun și de omenie, slav Dobroncai, mă iubea mult, pentru blândețe (și câteva daruri, doară); imi dederă de mănducătoriu și cași corepeliților din conșcolari, adecă Rumân, pe Aaron; da' numai pe clase, ca să-mu tătămăcească zisele profesorului. Acasă avui instructor pe un Sârb din Arad. Petrovici din Academie (care apoi s'a făcut profesor și era foarte contrariu trebii rumânești, când pentru Episcopie...). La examenul întie semestral, io n'am fost pus la cercare. După Paști i-am ajuns pe ceilași și i-am întrecut în latinie. Cu memorizația unghurească merse mai încel. Profesorul mă puse mai mult veghetor în clasă, cu voinicie d'a pune în genunchi pe cei ce vor face toiu3) și necuviințe înainte de venirea lui. Adevărat că și eram blând și sârguitoriu. In clasificăție fui al 6-le, eminent cu laudă.

Ballo Iosif avea un fiu foarte destăemal și dedat la toate nenărăviile. Nu învățu nimica și fiind în rethorică, au de respect au de blândețele mele nu spunea faldăne-său de ce mă purta a orile, rău; cel ce tare i' tiraniza de multe ori pentru purtare necuviințioasă iar pe mine foarte mult mă iubea. Instructorul înaintea ori-

1) Susceptibilitate. Într'asta-i aseamăn doară foarte mult.

2) Lipsesc din text.

(3) Sgomot.

căruta nu cuteza a mă supăra, fiind în Academie cu vr'o două săptămâni nainte. Jăcând examene, se duse. Era deci fiul, George, mai neînfrânat a mă sminti și oșinti fără sfială în învățăturile, pismuind că toți se țuudau și mustrau cu mine, căci el în viața lui nu prindea carte în mână, de maică-sa și babă-sa nici o frică nu avea, ba încă le batjocorea. Io supărat, cum s'a citit în public clasificația, nimerind unii Julani cunoscuți, care venise la piața săptămânal, m'am pus în cocte¹⁾ cu ei și am pornit acasă, fără să iau ceva cu mine, au să dau știre familiei Baltă, unde eram în lăcaș...

Fitnă pela miază cale, aproape de Salonta, ne întâlnirăm cu tata, care vinea după mine, având cu sine și pe vitrica²⁾ mea cu care nu demult se căsătorise (cea ce io nu știam) și pe frate-mio Vidu, rămas orfan de mamă și care nespusea în ubeam. Tata fu icnil³⁾ puțin văzându-mă fără veste, însă și voios — încai așa se arăta — Intrebă, că, dal'-am de știre acasă? Nu zise nimic, că altfel era să mă întorc, numai mulțumi oamenilor pretinește, înțelegând stările, zise că bine era să fi dat de știre și purceserăm înapoi la Orade. Avea un caracter în multe timpve atât de așezat, de molcom și domolit, și nu se cunoștea simțirea care trebuia să se fi născut într'insul, cât și acu-mi vine mirarea. Cu o judecată adâncă pătrundea lucrurile și le cumpănea; cu o bunătate nespuseă, neschimbată ierta slăbiciunile sau alunecările omenești și le trecea cu vederea. Ce' mult dacă după aceea cu vr'un prilej, cu toată delicatețea, prin șfetime înțeleaptă spre îndreptăciune le atingea între patru ochi, ca să nu gândească că le-a luat aminte. Mie nu-mi zisese alla, decât cu blândețe: — „Ce va zice amu, unchi-tău Iosif?...”

Și în adevăr, sosind iară la el acasă, toți erau consternați socotindu-mă perdut, au înecat, că 24 de ceasuri erau trecute decând lipseam. Indată se născu bucurie în toată casa, tata mai ales cu voce bună, deturnând îndată tot, și nici vorbă nu mai fu.

Vitrica era Serbo-rumână, au Rumâno-serbă din Balanie, aproape de Arad. Însă mai mult se ținea de Serbie. Era frăție de aproape cu Kenghelaz (care după aceea mi se zise prin frate-său directoru a fi viță de Rumân), renumitul Arhimandrit și cea cu Malenița, profesor bogat de multe sate în Bănat. Tâmpla de a se amiresa (mire)⁴⁾ cu o Sârbă, a fost părerea unii bogat rumâno-serb Manole sau Manoila din Bălanie, mai mult negru decât alb; cunoștința cu acela pare că a ovut multă incurgere în viața de apoi la tată-mio, cel ce cu cât Rumân în tot sensu, trăgea însă către Sârbi, împânjinat nu știu cu ce modru, măcar că măicuța (baba au bunica) cu tot dinadinsul îl depărta de Sârbi, pe care nu-i suferea.⁵⁾

Dar nici nu mă miră că erarhia sârbească, tot preoți sârbi trimetea la Jula, precum: s'a mai zis. Așa, p'alunci unul pare și ca viță de țigan, cu vr'o opt prunci, care nici rumânește nu știa bine pronumit de locuitori: „Popa bătrân”, șerpe împelițai și prefăcut; altul pronumit „Popa sârb”, un spulberat și nebun întreg. Acesta fu vecin cu noi, dar nu era cu puțință, pe lângă toată răbdarea și blândețile casei părințești, a costa⁶⁾ în pace cu el și familia lui. (Asemenea și de cealaltă

1) Trăsură.

2) Mama vitregă era, Ileana Dodity dela care au rămas încă 3 copii Pavel, Dumitru și Anuța.

3) Mișcat.

4) Insura.

5) Măicuța a murit de 72-74 ani, în 1801 au 2 și nu știa rugăciunile, numai sârbește!!! Fără să știe o vorbă sârbească, precum nime în tot orașul, ba nici în tot prejurul până la Arad. Bucuria ei când ne auzea învățând întie rumânești, și se ruga să le repeșim din Căeslov au din psaltire.

6) A trăi. Latinește: consto, — are. Obișnuit și în Bihor. (Dr. Gh. C.)

lature cu casa Neamfului). Cu mult înainte de a merge la Orade auzisem vorbind despre dânsul: „Cal verde și sârb cuminte!...” Destul că, locuitorii ne mai putându-l suferi, l-au scos. Da' ce folos! Iară trimise Episcopul sârb deia Nădlac Zerventovici, om cu cumpăt muerea lui Rumână,, dar crescută între Sârbi. — Sistemul sârbilor era deci socotit: prin sârbi, a deda rumâni mai întie, apoi a-i micra 1) și împânjina, 2) a-i seduce la însurăciuni cu sârbe. Așară de acea Moraviu negușători înfocași slavi, că altă limbă nu știau, cercau des casa părintească pentru negușătorie cu oi. Tata ca și capul între locuitori, mai în toate pricinile mergea la Episcop și la Consistoriu. Episcopul sălășluia la noi venind la Jula. Conjurul (Ungebung, anturajul) episcopului era tot din Sârbi. Ba, de se afla vr'un Rumânoș, ce știa câteva graiuri sârbește, nu se mai spunea Rumân, și numele și-l denaturaliza cu -vici. Firește lucru era de a trage pe tata cu bine placuri, ca pe cel mai de frunte între Rumâni, în partea sârbească.

Vitrica mea erase văduvă foarte săracă și n'avuse nici un prunc, doară tânără și sdravână. Tata se bucura nădăjduind că niți d'aici n'a mai face prunci. Adusese cu sine o soră de vreo 11 ani și un nepot de frate.

Să mă întorc iară de unde m'am abălut.

Fiind io în vacanții acasă, într'o sară fiind mulți și multe, cuprinși cu descărcarea carelor de bucate, io, ca prunc, mă pusei a ajuta jucându-mă în vârful carului. Vine vitreca aco'o și începe a zice ceva sârbește surorii sale. Io încă mă scăpai de zisei „Iaca și sârbește; mai văzut-ai cal verde și sârb cuminte?...”

CORNELIA BODEA.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CÂNTECUL DESTINULUI

*Din cerul de plumb
Cu zare de=aramă,
Un negru porumb
Sub aripi ne chiamă.*

*Ne 'nșiră pe fașă
Lumina 'n mărgele;
Ne dăruie 'n viașă
O fintă spre stele.*

*Când viașă mai tare
În inimi străluce,
La fieștecare
Ne dăruie=o cruce.*

*Și iară ne chiamă
Ciudatul porumb,
Din zarea de=aramă
Spre cerul de plumb...*

GH. MOȚIU

1) A-i îndulci.

2) A-i fascina.

MARȘUL LICEULUI „M. NICOARĂ”

de A. C. POPOVICI RACOVIȚĂ

Tempo de Marș

S.
A.

1. Ici la gra - ni-ța de Vest,
2. Noi ur- ma - șii lui de- acum,

T.

B.

cândva un vestit Ni coa - ră a să-dit
în-tru vecinica i slă- vi - re, li-beri, în - pă-

duh româ-nesc în frumosul colț de ța - ră. Ca un
mânt stră- bun, pilduiți de'n suf-le- țî - re, vom por

straș - nic legio- nar fă- ră preget a lup- tat
ni pe alui po teci lu mi nați da un far tru- faș

cu duș- ma - nul mi-le nar
ce va răs - pân-di în veci

a lup- tat
far tru- faș

ce morții ne-a desti nat. Pen-tru nea-mul
raze pe-ste-a lui ur mași. Fa-rul fal-nic .

sau iu bit in pri begi e a mu rit
ca un brad e e li ce ul din A rad.

iu - bit a mu-rit
un brad din A-rad.

D. C.

Poposesc chervane...

... Și'n seara asta cu mirodenii de liliac și de alean, chervane neobosite și grele de gânduri s'au abătut din șleahul lor și fac popas la poarta mea...

Din vreascul anilor trăiți, drumarii prind să anine focurile popasului. De mult, de mult, în fiecare seară, sub aceleași amurguri de plumb, stăpânii chervanelor — zodieri ai visului — hrănesc fără istov, focurile lumii cu sufletul lor — viața lor...

BCU Cluj Central University Library Cluj

Mă uit la acești fauri ai închipuirei, frământați oblicirei unui rost... întotdeauna aproape, nici odată aveau... și mi se pare că înțeleg toată zădărnicia trudei lor...

Târziu în noapte, după al treilea cântat al lepădărei, focurile scad, chervanele pornesc...

Și deodată, fără să vreau, fără să știu, sufletu mi se înlănțuie convoiului și pleacă cu el...

În seara care va veri, focul popasului va cuprinde și gândurile mele... aninându-l...

Și altul, altul, mereu altul va urma calea nocturnelor chervane...

ȘTEFAN POPOVICI

Scrisoare

lui MIHAI PAUN CEL MIC

Slova ta, țesută'n gânduri, ca un splendid iconar,
 Sfă cuminte în alt.r.,
 Ingropând în ea belșugul unor ani de primăvară!
 Anii ăstia ne lăsară
 Un izvod de vagi istorii ne'ncrustate'n nicio carte
 (De ei, azi, suntem departe)
 Și rămași pe spada zilei, ce=a desprins timpul în două
 Am trecut în lumea nouă! ...
 Sfăm pe-o margină de filă — cuvânt greu, ce-ar vrea să fie
 Și păcat și liturghie —
 Și cu rădăcina smulsă, așteptăm Cerul s'o crească,
 Tulpina să=i odihnească
 Culcuș reavăn, fără visuri, cuib de minți străfulgerate,
 Cum vor fi la urmă, toate!
 Iconarul tău de gânduri, mi=a aprins imagini stinse
 Și cu pânzele înfinse,
 Am văslit o noapte 'ntreagă peste liniștea pustie,
 (Ca ecou 'ntr'o stibie!)
 Și însângerau=mi vrerea, de=a gândi ca altă dată,
 Inima 'ncepu să=mi bată
 — Clopof muț, în pânza nopții; glas de flaut, prins de vis;
 Stol, pe margini de ahis! ...
 Ne=am văzut pe fărături albe; file galbene de carte;
 Cioburi de amfore sparte;
 Umbre deșirate'n noaptea timpului fără măsură;
 Zâmbete dintr'o pictură!
 Peste 'ntinsu ncins de zare, frona ritmul alfor vremi! ...
 (In trecut poți, doar, să chemi
 Și imaginea strigată, pe sub ochi=fi o să vie,
 Ca în gând o melodie!)
 Slova ta, țesută'n gânduri, ca un iconar aprins
 A venit și m'a cuprins ...
 A venit, ca adierea unui vechiu parfüm uitat
 Și neliniștii m'a dat!
 Sfăm pe-o margină de filă — cuvânt ce s'ar vrea în două:
 Cântec vechiu, în lume nouă!

AL. NEGURĂ

CĂLĂTORUL

Cu Ion Oneț nu mai m'am întâlnit — cred — din vara anului 1915. Era prin Iulie mi-se pare. Mergeam spre Techirghiol și într-o gară, — nu mai știu care, dar era la încrucișare de linii — l'am zărit. Ședea rezemat de un stâlp al peronului și privia. Privea acea lume a garilor, forfotind, veșnic grăbită de par'car fi uitat un pachet acasă sau erau pe cale să le plece trenul. l-am văzut ochii înfrigurați cuprinzând întreagă forfotire, oprindu-se când asupra unui călător derutat, neștiind dela cine să ceară deslușirile ce-i trebuiau, când asupra unei călătoare cu inima la gură, grăbită să găsească un loc liber. Am crezut că urmărește ca orice tânăr vreo fată și se amuză de îndărătnicirea ei de a nu-i cere ajutorul.

-- Mă, Oneț, mă, tot de fete te ții și acum?

— A! tu ești Răchițene? Ce faci pe aici? — îmi puse desigur întrebarea din obișnuință, pentrucă fără să mai aștepte răspunsul continua.

-- Mă, să știi ce plăcere diabolică e să stai să privești furnicările asta de lume dintr'o gară. Nici un om nu mai e el însuși, atunci când se pregătește de plecare. Toată educația primită — ai observat ce grobian e călătorul — toate stăpânirea de sine obținută cu scrâșniri de dinți și cu experiențe triste, tot omul așa cum îl cunoaștem noi, se dă deoparte spre a face loc, omului instinctelor. Ș'ai mai observat ceva? Numai plecările dau adevărata scară a valcrilor umane. Uite-te la el cum pleacă și ai să știi ce fel de om e și care e adevărata, — auzi, mă — adevărata fire a omului. Stai, să vezi și tu. Mă, e un spectacol grandios-superb.

— Da, dar asta o să te facă să pierzi trenul. Râse sgomotos așa cum îi era firea. Ei! par'că numai odată mi s'a întâmplat așa? Dar face! Cel mai strașnic film al vieții, în gară ar trebui să se regizeze.

Mă uitai la el, puțin mirat. Nu-l știusem înclinat contemplației și filozofării. Oneț a fost totdeauna un băiat bun, era bun prieten, învăța binișor, dar nu se ridica niciodată deasupra mediocrității cultivate cu premii și laude de școli. Țineam toți la el pentrucă era un camarad și eram singuri că o să ajungă și ei un belfer oarecare la vreun liceu. Pasiunea asta nu i-o cunoscusem și-mi contrazicea oarecum părerea ce mi-o făcusem despre el. Oamenii, cari ne obligă să ne schimbăm părerile ce le avem despre ei, nu sunt deloc comozi, pentru că ar trebui să conchidem că noi n'am putut să-i cunoaștem adevărata fire, ori nimeni nu consimte ușor să-și recunoască slăbiciunile de observație și de aceia îi categorisim repede între „țicniți”. Ceia ce am făcut și eu. Am trebuit să mă despart repede de el, deoarece îmi pleca trenul. În restul drumului m'am tot gândit la el și nu m'am putut dumiri ce l'a putut

schimba. Căci nici un moment nu ași fi consimțit să cred că eu nu l'ași fi cunoscut bine, și ași fi greșit cu aprecierea mea.

Cred că începusem să uit cu totul pe prietenul și colegul meu de drum Ion Oneț, pentru că de atunci nu l'am mai întâlnit nici odată și nici nu mai auzisem nimic despre el. Când întâmplător întâlneam vreun vechiu coleg de școală și începeam să depănăm șirul amintirilor, despre toți mai aveam câte o știre, despre el nimic. Bănuiam că a murit în războiu, sau a dispărut undeva în lume. Eu, care mai păstram amintirea ultimei întâlniri din gara din Moldova, înclinam spre ultima soluție. L-o fi cuprins și pe el tentația călătoriilor și efervescența plecărilor și cine știe pe unde își poartă focul.

De aceia am fost foarte surprins, când am primit la redacție plicul cel galben cu scrisoarea lui voluminoasă. Își începuse scrisoarea cu o timiditate care mă surprinse (iar trebuie să-mi schimb părerea despre el). Dela cel care cu atâta perspicacitate își exercita spiritul de observație prin gări și care căuta să pună pe toată lumea sub lentila ochilor săi mici și pătrunzători, mă așteptam să mi se prezinte ca un învingător. Dar acel început, care ținea să-mi reamintească anii petrecuți în școală, camaraderia care ne-a legat, chiar multe servicii pe care mi le-a făcut, mă făcu imediat să mă gândesc la un Oneț dezaxat, undeva, de lupta vieții și care îmi cere probabil un ajutor bănesc. Instinctiv, pe când continuam cititul scrisorii, mă gândii că acum când trebuie să cumpăr cărțile școlare pentru Nicușor și să-i fac neapărat paltonul promis Natașei, ce i-ași putea trimite lui Oneț? Și nici nu puteam să „ciupesc” ceva pentru el din anumite fonduri administrative.

Cred că citisem vreo două pagini din scrisoarea lui fără să rețin nimic, când mintea îmi fu izbită de câteva cuvinte, cari mă readuseră la realitatea scrisorii.

„Pe aceea m'am gândit să-ți trimit ție amintirile culesse din călătoriile mele și să te rog să le publici în revista ta. Poate n'am darul lui Pierre Loti sau al lui Claude Faureré, de a evoca orientul și nici fantezia lui Conrad, sau a lui W. Somerset Maugham de-a înpleti cele văzute cu aventuri captivante, dar cele scrise de mine au darul sincerității și ale trăirii personale”.

Ei! vasăzică tot nu mă înșelasem; Oneț a cutreerat mări și țări, ca un „globe trotter” sau ca simplu aventurier, — nă mă interesează, — dar și-a urmărit drumul, pe care eu i-l prevăzusem încă dela întâlnirea din gara acea mică din Moldova — și acum cunștințit sau obosit s'a întors acasă să-și scrie amintirile. Și cum toate afecțiile și preocupările omenești nu sunt lipsite de tovarășia intereselor personale, mă bucuram și de faptul că nu mai trebuia să pun mâna în buzunar, ca să-l ajut.

Citii restul scrisorii cu interes și cu nespusă curiozitate. Imi descria o călătorie în insula Ceylon. Imi evoca în cuvinte calde acel parfum exotic și unic, pe care-l exala fauna miliardară a acestei ciudate insule și știuse cu îndemănare să îmbine și o mică idiilă de dragoste între el și o americană, turistă prin definiție și vocație. Imi plăcură amintirile lui, le rânduii să fie scrise la mașină și le dădui la tipar. Ii scrisai și o scrisoare entuziastă, prin care îi mul-

tumiam că se gândise la mine și-l asigurai că tot ce-mi va trimite îi voi publica. Mă scuzai că nu-i pot plăti articolele pe cât merită, dar mă făcui forte și-i trimisei la prima ocazie 1800 de lei. Deși nu era chiar ceia ce așteptam dela el, întrevedeam totuși multiple posibilități de realizare și mă încredeam în influența scrisului tipărit. Nu e mai bună școală pentru un scriitor, decât propriile sale cărți și lucrări tipărite. Orice alt sfat venit dela altcineva sau dela vreun critic e deja o influență străină, care alterează originalitatea și personalitatea scriitorului. Un lucru mă contrazicea însă: Iscălise amintirile cu un pseudonim. De ce să nu-și facă cunoscut un nume destul de frumos — Ion Oneț — nume așa de românesc — și să-l schimbe pentru cel cu sonorități streine — și cu parfum de cronică — Vladimir Sihastru. În definitiv acest lucru îl privea pe el și așa fi trecut peate — cum am făcut de atâtea ori cu alți debutanți timizi și l-ași fi iscălit cu numele lui, dacă nu mi-ar fi atras atenția de nenumărate ori în scrisoare, că ține neapărat să nu apară cu numele lui adevărat, că ar fi o adevărată catastrofă — de sigur exagere — pentru el, pomenirea numelui lui printre atâtea alte nume cunoscute (timiditate excesivă) și că va fi constrâns altfel să-și rupă toate manuserisele și să nu le mai publice. Poate altădată nu m'ar fi speriat o astfel de amenințare, căci cunosc din experiență orgoliul nemăsurat al scriitorului debutant, care sin.ulează la început modestia și timiditatea, — pentru că așa stă bine oamenilor mari — și cari apoi nu știu cum să-ți mulțumească pentru ocazia ce le-ai dat-o de a spune tuturor: Dragă, Crainic, sau Camil Petrescu, sau Samarineanu (după împrejurări și după revistă) a ținut morțiș să mă publice cu numele meu adevărat, altminterlea știi tu ce frumos pseudonim mi-am ales. Și pronunțau rar și înălțându-și capul: Lotar Megieșul, Mamont Roznov, Sofont Vălvătaie, etc.

În scrisoarea lui Oneț am simțit o îndărătnică voință de a-și ascunde personalitatea. O teamă pentru o primejdie immanentă și complectă, distrugătoare în cazul apariției numelui lui adevărat. Să fi făcut ceva în călătoriile lui și să-și fi pătat într'atât numele, încât nu mai putea apărea alături de atâtea nume cinstite? Ori are intenția să desvăluie anumite fapte, pe cari le-a descoperit în peregrinările lui și cari ar fi făcut prea mare șgomot, ca să-i periclitaze situația ce și-o fi făcut-o în orașelul unde s'a retras acum? Cine știe?

Bănuiam o cauză peremptorie și puțin mister, de sigur așa că lăsa pseudonimul neștirbit. Și azi cine nu cunoaște pe Vladimir Sihastru. — poate e ceva simbolic? — minunatul colorist al vorbei scrise, al și mai minunatelor povestiri din călătoriile din jurul lumii. Foarte mulți cetitori îmi mărturiseau nerăbdarea cu care așteptau vreo nouă povestire din orientul acela misterios și veșnic atrăgător, cu toate nenumăratele povestiri și romane publicate până acum. Chiar Blejenaru — cunoscutul conducător al editurii: „Cartea pentru cititor” — își manifestase dorința de a-i publica într'un volum minunatele-i povestiri. Am vrut să-i scriu, dar îmi adusei aminte, că peste o săptămână trebuie să plec la Iași, la nunta lui Gică, și de acolo puteam face un mic înconjur până la Tg.

Neamț să-i fac o surpriză lui Oneț. Și așa nu-l văzusem de mult și pentru Fiatul meu acest înconjur nu însemna nimic. Mă gândeam numai la bucuria revederii și mai ales la bomba, care i-o pregăteam. Il și vedeam — e interesant cum figura lui de acum 20 de ani, mi se contura așa de clar în minte — dar mi-l închipuiam ars de soarele orientului și a țărilor calde, cu fața brăzdată de cute largi, cu părul puțin cărunțit pela tâmple, cu cicatricea aia de pe frunte, pe care o avea dela o căzătură depe inele în clasa VI. Numai mușchiu. Privirea ageră. Mă vedeam oprit la o casă modestă cu cerdac și cu flori de călțunași, cum erau pe vremuri în orașelele din Moldova. Oneț apare în cadrul ușei drept, bronzat, cu privirea încruntată. Ne-am fi privit o clipă și apoi am fi zburat unul în brațele altuia. Oneț! Răchițeanu! Scena acestei revederi îmi unzezi ochi și începui să zâmbesc. Dar dacă nu-l găseam acasă. Erăm sigur că l-ași fi recunoscut pe stradă. După ținuta-i dreaptă, os și mușchi, poate că purta și cască colonială. Imi adusei aminte atunci de boerul Ghica — Ghica și mai acum? — pe care în anii copilăriei mele îl vedeam în fiecare vară plimbându-se grav în haină albă și în cap cu casca colonială, pe care atunci am văzut-o și eu prima dată. Se spunea că a fost prin Africa și că ar fi vânat lei. Imaginația noastră, a copiilor, îl făcuse eroul diferitelor aventuri vânătoarești și pentru noi vânașe lei, tigri și chiar elefanți. Toți copiii citeam cu înfrigurare toate povestirile de Jules Verne și aventurile lui Vinetu și povestile cu Pielile Roșii. Imaginea lui Ghica se suprapunea peste chipul lui Oneț și-mi acredita înflăcăratele dorinți ale copilăriei mele, pentru aventură.

Trebuie să spun că îmi bătea inima grozav, de cum intrai cu mașina pe ulițele-prăfoase ale târgușorului de munte. Mă așteptam să-l văd silueta, așa cum i-o alcătuisem în imaginația mea, răsărind de după vreun colț de stradă, sau ieșind din vreo cafenea sau bodegă. Dar nu-l descoperii nicăieri. Să se fi burghezit oare? Poate-i asta, lung și cu hainele călcate la dungă și cu privirea indiferentă? Nu puteam admite. Oneț trebuie să fie altfel. Cercetările lui trebuie să-l fi singularizat. Imensitatea lucrurilor și diversitatea faptelor pe cari le săvârșise, trebuiau să-l ridice în ochii lumii și mai ales în acei ai concetățenilor săi, amatori de senzational și de filme cu cow-boy. Toți trebuiau să-l oprească la vreun pahar de bere sau vin, numai ca să audă povestirile-i minunate.

Oprii automobilul și întrebai, — ca să verific presupunerile mele — pe cel dintâiu, om întâlnit. Și asta și al doilea și al treilea om pe care-l întrebai, se mulțumiră să dea din umeri și să se mire. Oneț?... li dăduri dracului în gând și nu știam ce să mai cred. Poate că îi repugnă vulgul și s'a retras disprețuitor într'o căsuță, descurajat? Desamăgire? Blazare? Ori însingurarea omului superior? Dorință avidă de liniște, de pace, după atâta sgomot, după atâtea peripeții? Găsiu ușor strada Salcânilor (stradă predestinată pentru pace) și la capătul ei și al târgușorului, o căsuță umilă (dar cu cerdac și hună dimineța). Nu vă pot descrie ce desamăgire am simțit și cu ce emoție am intrat pe portița, care a deslănțuit sunetul unui clopoțel dogit și hârâitul neprietenos al unui câine. O impresie de gospodărie neglijată. Ce-ar fi să-mi iasă o mulțime înainte?, îmi fu

primul gând. Imi eșiră însă doi copii: o fetiță și un băiat, nespălați, dar cu ochii vii și cu degetele în gură. Copiii lui? După ei, o femeie slăbuță cu un tulpănegru în cap. Se uitară toți trei mirați la mine. De sigur că nu erau deprinși cu musafiri.

— Ion îi în grădină, mă lămurii îndată femeia. Femeia lui? Corneluț mamă, du-l pe domnul la bădița Ionică.

— Da, mamaie...

Mamaie, bădiță... de când nu mai auzisem aceste atât de dulcele, dar atât de specifice cuvinte moldovenești. Mergeam îndărătul lui Cornel, înduioșat și torcând amintiri. Călcam fără să mă uit, plin de amintiri frumoase, dar dureroase, ca o toamnă cu frunze arămii și cu soare.

— Moș Ioane, te caută un domn.

Am rămas înlemnit. Niciodată acest cuvânt nu mi s'a părut mai plin de sens și de real. Am înțepenit locului, doar ochii mi se măriseră și priveam. Priveam, fără să pricep nimic. Inchipuți-vă sub un nuc cu umbra deasă, un cărucior cu roate, în care zăcea fără picioare, prietenul meu, Oneț. Intr'o cămașe deschisă pe pieptu-i păros, cu niște pantaloni tăiați puțin mai jos de coapsă și cusuți, stătea și mă privea cu niște ochi în care groaza de ceva ireparabil, îl golea de suflet și-l umplea de bătăile unei inimi ce stătea să se spargă. O sudoare rece îi curgea pe frunte. Un scâncet îi plângea pe buze.

Mă repezii la el, dintr'un imbold irezistibil, imediat ce-am înțeles realitatea... — Oneț!... dragă Oneț! Măi Ioane... îi cuprinsei capul cu brațele mele și-l sărutai... Destinderea ce urmă primelor efuzii de prietenie și înțelegere, irupse într'un plâns liniștit.

— Iartă-mă, ai să mă ierți, măi Răchițene...

Deabea îl putui liniști complect. Căutai un loc să mă așez. Ca să fiu la aceeași înălțime cu el și să-l pot privi mai de aproape și să fiu mai aproape de el, alăturai o masă mare de brad, plină cu cărți, cu hărți de călătorie, cu geografii... Un mic glob. Imi făcui puțin loc, fără să-i dau a înțelege că i-am pătruns și cunoscut tot misterul.

Și apoi urmă mărturisirea. Un accident, stupid și crud ca orice accident, îl făcuse să cadă între roțile unui camion pe străzile Iașului, în timpul războiului. Ii zdrobiseră picioarele și au trebuit să le taie de teama cangrenei.

Toate dorurile lui de zări necunoscute, de călătorii spre alte orizonturi, îi fuseseră distruse acolo sub roțile camionului. Mare desnađejde. Și-a dorit moartea. Ce rost mai avea? Nici măcar invalid de războiu. O cădere la fund. La ieșirea din spital s'a aciuat aci la sora sa. Și ea văduvă de războiu cu doi copii. Și-a vândut casa dela Botoșani, și... și apoi ce era să fac?... Să ies în stradă și să cerșesc... mai bine glonțul și adio!... și așa sunt jumătate, undeva, într'o greapă... Intr'o zi dădui peste un atlas. par'că descoperisem un nou pământ... Urmăream cu degetele rutele vapoarelor... căutam insulele mici din America centrală sau din Oceania... oare mai merge cineva pe acolo?... nu mai sunt oare și alte insule neștiute... începui să visez treaz. Imi cumpărai hărți, descrieri de călătorii... geografii... vezi. Cu ajutorul lor călătoresc... da, tu nu știi ce adevărat e cuvântul ăsta... poate văd mai bine decât un turist ameri-

can, cu picioare, binoclu și Baedeker... Le văd, tot ce ți-am scris acolo în povestirile mele. Le-am trăit-mă crezi tu?...

Il crezui și îl mai cred și acum. În subconștientul lui, acei dor nen-ășurat de călătorii, care forma structura sufletului lui, învia toate imaginile pe cari ochii lui le vedeau sau le citiau în cărțile și atlasurile frumos colorate. Toate povestirile, toate descrierile ce le citea cu înfrigurare, erau ca niște umbre chinezești, cărora imaginația lui le dădea viață și culoare. Orașe se clădiau pe nisipuri calde sau pe maluri stâncoase, oameni încărcau vapoare sau se mișcau repede pe coiace iuți. Cămile stăbăteau deșerturi și tigrii răgeau din junglă. Toate le trăia... le vedea... real, de par'că ar mai fi trăit o viață, tot pe acolo, o viață tot de călătorii, de aventuri... Ei cine știe?! Cine trăește mai bine, cel ce vede cu ochii imaginației, sau cu cei ai corpului?

Am stat aproape toată ziua la el — torcând firul amintirilor comune și mai ales căutând să ogoesc o rană, pe care eu o făcusem și a cărei consecințe le bănuiam și mă înfricoșau. Căutai să aduc pe departe vorba despre continuarea publicicării „voiajurilor imaginare” în coloanele revistei mele.

— La ce bun? Acuma nu mai au nici un farmec, când știu că tu cunoști misterul, care învăluie aceste călătorii a gândurilor mele. Atâta timp cât numai eu le cunoșteam, totul era învăluit într-o poezie, ai cărei văl diafan și atât de migălos brodat, eu îl țeseam. Acum fără voia ta, iai sfâșat țesătura-i de păianjen, și un văl cârpit, tot cârpit rămâne. Simt că nu voi mai putea să leg firile întrerupte... Și era așa de frumos...

Am căutat să-i arat că nu are de ce să se teamă. Secretul va fi bine păzit și că aceste călătorii imaginare au poate mai multă autenticitate decât cele veridice, deoarece dintre călătorii cari le-au văzut, puțini au simțul discernământului de a vedea ce trebuie de văzut și a le descrie așa ca să ne comunice și nouă impresia ce-au avut-o. Pe când așa, imaginația aruncă asupra ficărui lucru și asupra cricărui fapt o lumină atât de puternică încât le conturează, le crează o viață aparte, dar plină de mișcare, întocmai cum pictura dă prin intensitatea culorilor de pe paletă, o viață rouă mult mai puternică și mai vie decât aceia pe care o are subiectul în natură, pentrucă îi împrumută și viața sufletului nostru, îi dă culorile pe cari noi le vrem și semnificația, pe care noi i-o dorim. Creiem o natură a noastră; în care conlucrăm cu Dumnezeu și asta dă un sens mai înalt forțelor noastre omenești și o mândrie, fără de care orice creator e un pigmeu.

Credeam că l-am convins. N'a spus nici da, nici nu. Aproape cu deasila i-am smuls manuscrisele, pe cari le avea pregătite. Dorea să le mai revizuiască, nu-i plăcea stilizarea în călătoria din Java, și avea de adăugat câteva noi amănunte, culse dintr'o geografie germană, pe care de curând „puse mâna”, minunatei povestiri „o lună printre canibali”... Dar îmi era teamă să nu le ardă. O voce lăuntrică îmi șoptea, să nu-i dau ascultare și să i le iau.

Când am plecat ne-am îmbrățișat și i-am promis că voi mai veni să-l văd... „Dacă nu voi fi plecat cu adevărat în călătorie... în

călătoria cea fără de reîntoarcere. Il amenințai cu degetul și adăugai blajin ca pentru un copil: nu vorbi prostii!

Cazul lui îmi dădu mult de gândit. O asemuire cu prostul lui Fulga, cu acel provincial bun și sentimental mă tenta, dar o respingeam cu tărie. Oneț dacă n'ar fi fost accidentul cel nenorocit și-ar fi trăit călătoriile. Cele ce le vedea în imaginație, era o proiectare a ființei lui lăuntrice, al acelui inconștient, ce ne stă ca un al doilea Eu — necunoscut și dușmănos câte odată — în corpul nostru, cel ce a adunat, strâns și amestecat toate dorințele imperioase, dar nesatisfăcute, întreaga noastră structură psiho fizică primară ce-ar vrea să izbucnească, dar împrejurări fizice potrivnice o opresc. Nu mă îndoiam că inconștientul lui Oneț, printr'un proces frecvent de dedublare a făcut cu adevărat acele călătorii, pe care le-a descris. Cine poate să ne explice, de ce unele locuri ne par cunoscute, deși le vedem pentru prima oară, — și de ce ne vine să salutăm pe unii oameni streini, pentrucă ni-se pare că i-am mai cunoscut odată? Am trăit fiecare o altă viață sau chiar alte vieți? Sau inconștientul nostru are facultatea de despersonalizare și ubicuitate pe care corpul nostru de o clipă nu le are, dar pe care picul de divinitate ce-l avem în noi din momentul creației, le are prin însăși esența ei și mai înainte de toți vecii?

Încă nu ni-e dat să rezolvim această problemă; deși pentru mine cazul lui Oneț era o ilustrare a gândurilor mele care mă obsedau.

Oare nu pentru motivul de a se ascunde din nou curiozității noastre hrăpărețe, picul acel divin pe care-l avea prietenul Oneț a preferat să se reîntregreze „Marei Neființe”, îndată ce a simțit că ochi profanatori și iscoditori, au început să-i „citească în cărți?”

Marcel Olinescu.

MĂRTURISIRE

*M'am oprit pe margine de veac
Să aud pământul cum suspină;
Din străfundul lumii, un zeu trac,
M'a stropit în suflet cu lumină.*

*Dar lumina din străfunduri, lină,
Arunca 'a 'n mine de un zeu,
A pătruns prin trupul meu de fină
Și-a crescut în juru-mi — curcubeu.*

*Stau de-atunci pe margine de veac,
Apăsaf de zodii de melancolie
Și sub vraja nouă a zeului trac,
Crește din lumină, poezie.*

GH. MOȚIU

CRONICA RIMATĂ

Triluri de privighetoure se anină'n pânza nopții,
Doi îndrăgostiți-frământă umbra grea, sub bolta porții;
Liceeni, cu cartea'n brațe și cu fețe blonde'n gând
Trubaduri se pierd în noapte, vers de-dragoste cântând!...
Un boboc de crin plesnește, ca un val de mare'n mal
Și, în e', lumina lunei curge ca într'un pocal!
Trandafirii'n vârș de luger, par în noapte ochi de foc,
Un motor miniatură din spre ballă-și face loc.

Este luna'n care strada se gățește de paradă...
Muzici militare, jocuri, trepidație pe stradă;
Amintiri „independente”... glorii preschimbate'n „nume”:
O retragere cu torțe, pentru cei din... altă lume!
Este luna'n care școala istovindu-și forțele
Cu emoții și surprize își închide porțile!
Și cu școala se'nc hid multe: în politică, discuții;
Clevetiri în juioclocuri și la cafenea... soluții!
Vodă pleacă la Sinaia; Tălărăesc, la Mamaia;
Dinu face vânătoare; Vaida stă în așteptare;
Mihalache pieptu-și bate, că pune țara pe roate;
Grigoraș vociferează; Iorga tot... teatru visează!
Gega cântă tot ce crede: „păpușoiu cu frunza... verde!”
(Pe-așa vreme liniștită, țara geme... fericită!)

În Arad acciași lume: și de-a mică și de-a... mare...
(Mică, prin nimic în pungă, mare prin... electrificare!)
Groza, săturat de vorbe, s'a,decis singur să tacă
Și cu „ultima etapă”, tot ce-o mai putea... să facă!
Cornel Luțai, care'n „stânga” se părea că tot așteaptă,
Iscăliind o „acțiune”, o cârmi pe partea „dreaptă”!
Brutus vrând ca să salveze dolaru', leul și lira
Joacă-un rol, cu complicații, între Fichi și Șapira!
Pe Mărcuș l'a prins deodată patima de-a face dăniile
Și nainte de-a le face, bate omul la... mătâniile!
Coșoiu vrea tot „președinte” să rămână mai departe
Și brutarilor le face, avocățește... dreptate!

Triluri de privighetoare se anină'n bolta nopții,
Este luna'n care-amorul stă de veghe'n bolta porții!
Liceeni cu cartea'n brațe, se prefac în trubaduri,
Din spre Checheci pleacă, în noapte, în spre parcuri mii de furii!...
Un boboc de crin plesnește, cum la timp toate p'esnesc...
Și cum cronica rimată, o plesnesc, ca s'o sfârșesc!

EPIGRAMIE

I.

Cartea „Gloată”, a D-lui Ion Th. Ilea,
mi-a inspirat următoarele rânduri, pen-
tru autorul ei:

Puternică e *Gloată* ta, de rime...
N'o mai clintește din vitrine, nime!

II.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Niște rânduri pentru D-l X, mare pa-
triot român, rom de origine.

Doar păru-i — gros, lucios și creț —
Arată c'ar fi fost lăieț...
N'am mai vedea, dac'ar fi chel,
Nimica țigănesc la el.

III.

Lui Maliu Bogoe, a cărui carte de
epigrame, o am sub ochi.

Posed în mâini, un document,
In care-i scris că... n'ai talent.

POMPILIU BARBU

DARE DE SEAMĂ*Scurtă contribuție bibliografică cu privire la presa și periodicele românești din Arad*

În cele ce urmează caut a da unele informațiuni bibliografice pentru cercetătorul și istoricul de mâine.

Presa arădană, înainte de unire, — cu apariție mai îndelungată, — se resuma, am putea spune, la două ziare: „Tribuna” și „Românul” și două reviste: „Biserica și Școala” și „Reuniunea Învățătorilor”.

Această presă de dinainte de unire începe prin anii 1861 cu o revistă umoristică, care însă, după o apariție destul de efemeră, dispăre fiind înlocuită prin alta cu acelaș redactor și tot așa se succed patru la număr. 1) Apar apoi revistele cu conținut bisericesc-literar și scolaric, trei la număr. 2) Ziarul politic apare în urmă de tot. 3).

Explicația acestui fapt trebuie căutată — cred — în atmosfera de atunci. Societatea românească ducea o viață destul de patriarhală. Umorul, sfichiuiala, era arma prin care răspundea celor ce tulbura liniștita pregătire a zilei de mâine. Prin anul 1877 deodată cu întemeierea statului liber românesc începe politica de îngrijorare, de apărare și mai ales de oprimare a elementului românesc. Prin aceasta ne putem explica și apariția revistelor bisericești-scolastice și literare, unde erau tratate problemele de organizare și viețuire ale românismului.

Dela unire și până azi au apărut și în cea mai mare parte au și dispărut, o sumedenie de ziare și reviste. Am colecționat 52 de titluri dintre acestea, asupra cărora în mod alfabetic și nu cronologic, voi da unele informațiuni bibliografice.

Desigur, că nu acest număr reprezintă totalitatea celor apărute în acest răstimp, dar posibilitatea de a mă informa asupra tuturor, îmi este imposibilă, din mai multe motive.

Biblioteca Palatului Cultural, nu are în colecțiile sale tot ce a apărut în Arad, iar pe acelea cari le posedă, nu sunt complete. Vina nu o vom stabili aci, ci voi da materialul cât îl avem și cum îl avem.

Sunt multe încercări efemere cari din anonim au eșit și în neant s'au întors fără să fi lăsat nici măcar o urmă asupra lor.

1. Tutti Frutti (1861); Strigoiul (1861); Umoristul (1866) și Gura Satului (1870).

2. Speranția (1869); Lumina (1872); Minte și Inimă (1877).

3. Tribuna (1864). Pentru toate vezi: Lakatos Oito: Arad tórténete; Roman Ciorogariu: Din trecutul revistelor și ziarelor dela noi, Oradea 1937 și Octavian Lu-
paș: Mircea V. Stănescu, Arad, 1936.

Alții însă, deși cu încercări mai serioase și durabile nu au ținut ca scrisul lor să rămână iar munca depusă de ei, viitorii cercetători și istorici să o așeze în adevărata ei lumină. Nici ei și nici colaboratorii lor, nu au și astfel nu am putut afla vreo colecție completă din care să mă informez.

Dau aceste rânduri de introducere ca un îndemn pentru cei de azi și de mâine, cari voiesc ca slova lor să rămână. Biblioteca Palatului Cultural primește și cataloghează tot ce-i de interes obșteșc, atât în ce privește trecutul nostru pe aceste meleaguri, cât și prezentului. Aci, să fie pentru toți și toate isvorul, de unde cei dornici, să-și poată adăpa condeii.

Ordinea alfabetică am ales-o pentru a fi mai ușor accesibilă celor cari doresc să se informeze sau dacă va fi cazul să întregescă cu ce nu este sau să completeze unele date pe cari eu nu le-am putut afla.

1. APĂRAREA NAȚIONALĂ. Organ săptămânal al „Ligii Apărării Naționale Creștine”. Director: Dionisie Berea. Apare sub conducerea unui comitet. Anul I, Nr. 1, Iunie 1928 — Anul III, Nr. 40—41, cred că a fost ultimul.
2. „ARADUL”. Organ al Asociației „Infrățirea”. Apare săptămânal. Anul I, Nr. 1, Luni 10 Nov. 1930 — Anul II, Nr. 72.
3. „ARDEALUL”. Ziar de informațiuni (săptămânal). Redactor responsabil: Theodor Reculescu. Anul I, Nr. 1 la 23 Iulie 1934. In curs de apariție.
4. „BISERICA și ȘCOALA”. Foie bisericească, scolastică, literară și economică (săptămânală). Anul I, Nr. 1, Martie 1877. In curs de apariție.
5. „BRAVO”. (Săptămânal). Redactor responsabil: A. Miron (S. Miclea). Anul I, Nr. 1 la 5 Febr. 1933. In curs de apariție.
6. „COPILUL”. Manifestări sufletești. Supliment la „Biserica și Școala”. Apare lunar. Redactor responsabil: Ion Blăgăilă. Anul I, Nr. 1 la 25 Dec. 1934 — Anul I, Nr. 4.
7. „CUVANTUL ARDEALULUI”. Organ politic și de informațiuni. Apare Joia și Dumineca. Anul I, Nr. 1, la 15 Apr. 1926 — Anul II, Iunie 1927. Se transformă în ziar de propagandă națională, mai apoi ca organ al Partidului Poporului.
8. „CURIERUL”. (Săptămâna). Fondator: V. Spătariu. Director: Gh. Crișan. Anul I, Nr. 1, 1930 (?). In curs de apariție.
9. „CERCETAȘIA”. Revista lunară. Editor și redactor: S. L. Ispravnic. Anul I, Nr. 1 (?).
10. „DORUL NOSTRU”. Revista elevilor dela școalele secundare din Arad. Anul I, Nr. 1, 1936 (?) manuscris. Anul II, Nr. 4, 1937, ultimul apărut.
11. „DUH”. Apare sub îngrijirea grupului „Duh”. Revistă de artă, critică, literară și filosofie. Apare lunar. Anul I, Nr. 1, Oct. 1934 — Anul I, Nr. 3—4, ultimul.
12. „DRAPELUL”. Ziar săptămânal. Anul I, Nr. 1 (?) cred 1934. In curs de apariție ca ziar independent. Director: Vasile I. Ostoia.
13. „DORINȚA BANATULUI”. (?).
14. „ECOUL”. Director: Const. I. Ștefănescu. Anul I, Nr. 1, 1926 (?). Săptămânal. Din anul IX, seria II (1933) zilnic. In curs de apariție.
15. „FARUL CREȘTIN”. (Ziar baptist). Redactor responsabil: Ion Cocuț. Anul I, Nr. 1, 1933 (?). In curs de apariție.
16. „FRONTUL ROMANESC AL ARADULUI”. Organul luptei naționale, condusă de Alex. Vaida-Voevod. Redactor responsabil: Dr. Petica Pearila. Anul I, Nr. 1, 1935 (?). Anul III (1937), Nr. 1, cred ultimul.

17. „GATA ORICAND”. Revista Cercetășească. Organul oficios al ținutului cercetășesc al Crișurilor. Apare odată pe lună. Anul I, Nr. 1 (?).
18. „GAZETA ANTIREVIZIONISTA”. Organ de documentare. Apare săptămânal. Redactor și editor: Isaia Tolan. Anul I, Nr. 1, Sept. 1934 — Anul II, Nr. 49.
19. „GAZETA ARADULUI”. Ziar cotidian Național-Independent. Anul I, Nr. 1 la 23 Iunie 1921. Anul II, Nr. 167, cred ultimul apărut.
20. „GAZETA INVĂȚĂTORILOR”. Organ săptămânal pentru apărarea intereselor învățătorescu. Redactor responsabil: Ion Jelecutean. Anul I, Nr. 1, Iulie 1929 (?).
21. „GAZETA NOUX”. Organ săptămânal. Fondator: Traian Mager. Director politic și literar: Aurel Popovici. Anul I, Nr. 1, la 21 Dec. 1919. Nr. 10 din 22 Febr. 1920 este ultimul. Dela Nr. 3 ca prim-redactor: A. Stamatiad.
22. „GLASUL DOMNULUI”. Organ parohial mai apoi oficios al „Oastei Domnului”. Director: Pr. Caius Turicu. Anul I, Nr. 1, Oct. 1928.
23 Iunie 1921 — Anul II, Nr. 167, cred ultimul apărut.
sub îngrijirea unui comitet. Editor și redactor responsabil: Dr. Victor Hotăran. Anul I, Nr. 1, la 16 April 1922. Nr. 36 din 17 Dec. 1922, cred ultimul (?).
24. „GRANIȚA”. Ziar politic Național-Liberar. Director: Iosif Vulpe. Anul I, Nr. 1, la 4 April 1937. Săptămânal. In curs de apariție.
25. „GURA SATULUI”. Supliment la ziarul „Înainte”. Anul I, Nr. 1, 1934 (?).
26. „HOTARUL”. Revistă literară și culturală. Apare sub îngrijirea unui comitet de redacție. Anul I, Nr. 1, Mai 1933. Apare lunar. In curs de apariție.
27. „ÎNAINTE”. Ziar politic independent. Apare săptămânal. Director: I. Jelecutean. Anul I, Nr. 1, 1934. Anul II, 1935 (?).
28. „LABOREMUS”. Revista elevilor dela Liceul „Moise Nicoară” din Arad. Apare lunar. Revista apare sub supravegherea d-ului profesor Inocențiu Langa. Redactor: Gheorghe Floru. Anul I, Nr. 1, la 25 April 1926 — Nr. 2 Iunie, ultimul.
29. „LUMINA TINERETULUI”. Organ al Societății „Sfântul Gheorghe” (Continuare la „Glasul Domnului”). Director: Pr. Caius Turicu. Anul I, Nr. 1, la 1 Ian. 1933. In curs de apariție.
30. „MESERIAȘUL”. Prim-redactor: Reinhardt Iuliu. Redactor: Némedy Gavril. Anul I 1918, sub titlul. „A Munka”. Dela anul al VI-lea (1923) ca „Munkaadók Lapja”. Dela anul X ca „Industria Aradului”, iar dela anul XVII sub titlul de mai sus. La început apărea în limba maghiară, mai apoi română-maghiară-germană. Acum numai articolul de fond în românește.
30. „NAZUINȚA”. Revista Asociației Membrilor Corpului Didactic Primar din județul Arad. Redacția: Mândruloc. Administrația: Gașsa. Anul I, Nr. 1, Ian. 1923 (?).
32. „OMUL”. Director: Dimitrie Roșu. Secretar de redacție: Romulus Drăgan. Anul I, Nr. 1, la 6 Martie 1933. Nr. 7 ultimul.
33. „PACEA”. (Revistă baptistă). Redactor: Todor Fânață. Anul I, Nr. 1 (?).
31. „PIATRA DE HOTAR”. Continuare la Gazeta Antirevizionistă. Director: Isaia Tolan. Apare lunar ca „Arhivă Antirevizionistă”. Anul III, Nr. 1, la 15 Ian. 1936 — Nr. 12, care apărut la București, este ultimul.
35. „RENAȘTEREA ROMÂNĂ”. Ziar Național Poporal Independent. Fondatori: Victor Hotăran și Ion Martin. Director politic: V. Hotăran. Director: I. Montani. Redactor-șef: Tiberiu Vuia. Anul III apare la Sibiu. Anul III, seria II, la Arad începând cu data de 5 Febr. 1929 (?).
36. „ROMANIA NOUX”. Redactor: Const. Savu. Anul I, Nr. 1 (?).
37. „ROMÂNUL”. Conducător de Vasile Goldiș ca delegat al comitetului central executiv al Partidului Național-Român. Anul I, Nr. 1, la 1/14 Ianuarie 1911. — Anul XIX (1936) având mai multe schimbări de direcție și conduită.

38. „SALONUL LITERAR”. Apare odată pe lună. Director Al. T. Stamatiad. Anul I, Nr. 1, Martie 1925 — Nr. 12, Mai 1926, ultimul.
39. „SANTINELA”. Ziar politic, cultural și de informațiuni. Fondatori: Savu Constantin și Gh. Crișan. Anul I, Nr. 1 (?).
40. „ȘCOALA PRIMARA”. Organ de informațiuni a învățătorilor din revizoratul Aradului. Redactor responsabil: Nic. Cristea. Anul I 1921 (?). Anul III (1933) Nr. 20—21, cred ultimul. Incepând cu Nr. 10 ca redactor apare: Simeon Albu.
41. „ȘCOALA VREMII”. Revistă Pedagogică-Culturală a Asociației Învățătorilor din jud. Arad. Apare lunar, afară de lunile Iulie și August, sub îngrijirea unui comitet. Anul I, Nr. 1, Oct. 1930. In curs de apariție.
42. „SENTINELA”. Publicație săptămânală independentă. Redacția și administrația: Chișineu-Criș. Redactor responsabil: Silviu Gh. Mornăiță. Anul I, Nr. 1, la 27 April 1935 — Nr. 11 Iulie, ultimul.
43. „SENTINELA ARADULUI”. Ziarul Partidu'ui Național-Liberal. Anul I, Nr. 1, Martie 1922 (?).
44. „SOLIDARITATEA”. Ziar independent. Anul I, Nr. 1, 1922 — 30 Mai 1923. Total 48 numere.
45. „SPORTUL”. Anul I, Nr. 1 (?).
46. „ȘTIREA”. Politică. Socială. Economică. Independentă. Director: Ion B. Martin. Anul I, Nr. 1, 1931 (?) ca săptămânal. Incepând cu anul II (1932) Nr. 9 ca cotidian.
47. „STRAJERUL”. Revistă de propagandă națională a organizației patriotice „Străjerii României”. Redactor responsabil: Aron Petruțiu. Anul I, Nr. 1, Iunie 1933 — Anul III, Nr. III, ultimul.
48. „TIMPUL”. Cotidian independent de informațiuni politice, economice, literare. Director: Ioan Gh. Chivăran. Anul I, Nr. 1, Duminecă 10 Maiu 1931 — Nr. 15.
49. „TRIBUNA ARADULUI”. Ziar independent. (Continuarea ziarului „Solidaritatea”). Anul I, Nr. 1, la 1 Iunie 1923. Nr. 49, cred ultimul (?).
50. „TRIBUNA NOUA”. Ziar politic național. Director: Ioan Montani. Anul I, Nr. 1, la 18 Iunie 1924. Anul III ca cotidian. Dela această dată înainte apare sub direcția unui comitet de redacție ca organ al Partidului Național-Liberal, ca săptămânal, fără a avea o editură stabilă. Dela 18 Iunie 1927 apare sub direcția d-lui Al. Constantinescu, cotidian până la 9 Sept., apoi săptămânal și mai târziu de două ori pe lună, până la 1930, anul VII, când se sistează.
51. „VOINȚA POPORULUI”. Organul oficial al Fasciei Naționale Române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Apare în fiecare Duminecă. Redactor responsabil: Const. Savu. Anul I, Nr. 1, 1923 (?). In cursul apariției a avut foarte dese schimbări de direcție, a le înșira pe toate am avea nevoie de foarte mult spațiu. Dispare cu anul X (1932).
52. „CALEA MÂNTUIRII”. Foaie duminecală pentru vestirea credinței ortodoxe și îndreptarea vieții creștine. Redactor: Pr. Ilarion V. Felea. Anul I, Nr. 1, la 17 Febr. 1935. Nr. 20 din 30 Iunie 1935.

NESTOR COVACIU.

INSEMINĂRII

Un mare proces literar în curs de judecată

Sesizarea Parchetului relativ la morală în arta scrisului, a stârnit o violentă furtună de discuții, cu larg ecou până în pragul supremului for de limpede judecată: „Societatea Scriitorilor Români”.

Tulburătorii apelor sunt doi tineri mânăitori de condei, măscăricii: Geo Bogza și Petre Bonciu. Cum au ajuns ei doi pe primul plan al unor discuțiuni de ordin pur cerebrar nu-i greu de aflat pentru cei în curent cu anumite măsuri oficiale, menite să aducă luna în forme geometrice necunoscute și să proclame obiectivul fotografic un mare meșter al artelor plastice!

Descifrarea situației de azi nu se poate face nici prin documentarea unui Mircea Eliade, după cum nici verva lui Al. O. Teodoreanu n'ar putea încadra faptul într'o pledoarie din domeniul esteticii!

Sunt realități cari se răzbină, dupăce ani dearândul au dus viața de concubinaj, care lăsa să se înțeleagă și îndeplinirea ultimei forme legale, pentru a nu se mai vorbi frumos despre ceva cunoscut: ca din cale afară de urât!

Pornografia în literatură formează azi o problemă și mânăitorii de condei se pot socoti cu anticipație delicvenți! Scrișul implică talent și talentul nu cunoaște maniere de salon; rămâne doar să se stabilească existența talentului.

Calul de rasă e acela venit direct din pustă și înstănogarea lui în grajduri igienice îi alterează caracteristica unui „pur sânge”, preschimbându-l în animal de lux — orhidee cu existență efemeră, într'o seră injectată cu aer și lumină!

Literatura fiind o relatare a unui fapt, sau disecarea unei stări sufletești, autorii de cărți nu trebuie să se teamă nici de răoiala procurorului și nici de verdictul judecătorilor! Sunt anumiți funcționari cu atribuțiuni menite să salveze situații de cea mai nevinovată naturaleță, tocmai din cauză că Natura nu cunoaște opreliștea legiuitorului; după cum sunt alții meniți să compromită faptul divers, dincolo de pragul rușinei. (Pentru cazul din urmă amintim cetitorilor faimosul „Proces Verbal” al nemuritorului Carageale).

Scriitorul trebuie să știe un lucru: opera lui, când se poate numi operă literară, nu va putea forma niciodată ecoul unor comenzi ordonate prin telefon, chiar cei mai înverșunați anonimi refuzând a se da în spectacol pentru a condamna forma, atunci când s'a făcut apel la violență de lambaj, pentru descifrarea unui fond diatre cele mai omnești posibile!

De-aici încolo trebuie pusă problema pornografiei, neadmițându-se niciun moment calificativul de „literatură pornografică”. Dacă este literatură, atributul nu mai are ce căuta, iar dacă este pornografie, așa ceva nu se poate chema și literatură.

În jurul acestei probleme scriitorii noștri s'au împărțit în trei tabere: unii cari apără literatura genul Bonciu-Bogza, alții care o condamnă cu „învocări de motive și a treia tabără a celor cari fug de răspunderea unui afișaj al gândului. Judecându-i în parte fiecare are perfectă dreptate, iar din momentul în care se admite judecata în comun, toți reprezentanții celor trei tabere, ar trebui să ocupe din oficiu banca acuzării!

Nu-i moral să aperi borfașul care-și dă aere de hoț internațional; nu-i cavaleresc să iei atitudini de neutru, când însăși existența ta e periclitată de-o simplă aruncătură de zar!

Nu vrem să facem uz de expresii, în aparență triviale, din operele scriitorilor deveniți clasici și ne abținem de-a aminti nume. Problema am pus-o în ansamblul ei și concluziile nu angajează pe nimeni în afară de autor.

Mai înainte de-a se pronunța verdictul asupra scriitorului învinuit că înainte de-a fi autor de cărți e un măscărici ordinar, ar trebui să se pună hățul în scrisul cotidian al ziaristului, care face uz de violență de limbaj, chiar atunci când este vorba de respectarea unui catafalc! Cartea e un eveniment într'o casă de om, pe când scrisul cotidian formează hrana sufletească, chiar pentru cei lipsiți de hrana propriu zisă! Pervertirea cetitorului n'o face cartea, ci ziarul în ale cărui articole de fond se cuprind pornografiile de care roșesc, chiar cei mai nerușinați marinari și peste cari ar trebui să scuipe decanii trivialității birjerești

Vrea oficiul de moralizare publică să desinfecteze scrisul!!

Să înceapă cu presa redactată scandalos; să invite la Parchet pe pornografiile deghizate în mânători de condei, să dea verdicte severe tuturor pseudo-talentelor literare; să trimită între rânđași pe cei cari confundă expresia gândului cu ridicarea de picior a câinelui.

Măsmul pătruns azi în literatură se vrea legalizat și pentru el nu pledează cei cari au luat apărarea scriitorilor Geo Bogza și Petre Bonciu. Toți aceștia sunt niște simpli idealști, — oameni de veritabil talent-literar —; după cum în tabăra adversă se găsesc alți idealști — nu mai puțin talentați — cari s'au prins într'un joc pus la cale de simpli agenți ai bunelor moravuri, cari vor să șantajeze în numele moralei.

Problema este foarte simplă: nu există decât o singură literatură: cea imprimată în cărți. Dacă se întâmplă să se tipărească și pornografie, asta nu are nimic comun cu literatura și preferințele cetitorului desleagă problema dela sine.

Punem numai o singură întrebare: câte biblioteci adăpostesc operele literare ale măscăricilor pătrunși azi în literatură!?

Bănuim că sunt atât de puțin, încât faptul nu merită zgomotul care se face azi în jurul lor!

Și-acum ultima întrebare: câți cetitori se declară perfect satisfăcuți de violența de limbaj nepermisă, inserată în coloanele unora dintre cotidienele noastre!?

Îi știm prea mulți, pentru a le mai aminti rangul social, sau tagma în virtutea căreia se socot inamovibili și se declară mai gata, să dea sentințe, fără a roși cătuși de puțin.

Al. Negură.

N O T I E

S. S. R. în Arad. — În cursul unei expirate o echipă a societății scriitorilor români, regisată de poetul George Gregorian a poposit pentru o zi în Arad. Șezători literare ale scriitorilor noștri au fost totdeauna prilejuri de înălțare sufletească. Înainte de războiu constituiau adevărate evenimente culturale și erau cele mai nimerite ocazii de manifestare națională, tacită, demnă, cu adânci și prelungite rezonanțe în timp și în pătura românească de peste vechile hotare. Epoca postbelică, în vârtejul ei de prefaceri, a banalizat crezul spiritual al mănuiitorilor noștri de coudes și le-a mercantilizat manifestările. Cădinoară o sală plină până la refuz aclama în delir pe reprezentanții scrisului românesc, fremăta la cea mai neînsemnată aluzie privitoare la biblia noastră națională și purta în banchete și triumf, zile și săptămâni, pe soții înaripați ai sensibilității românești.

Epigoni de azi ai visătorilor profeți de altădată au un simț al realității mult mai dezvoltat. De îndată ce li se oferă prilejul pornesc în „turneu” cultural. Nu însă cu geamantanele pline de opere și în suflet cu generoasă dragoste fraternală. Urmând de aproape valul transformărilor economice și financiare, S. S. R. a devenit ceea ce i-a impus ritmul vremii: o firmă anonimă pe acțiuni și cu procuriști confirmați de ministerul de... Interne. Procurile sunt valabile pentru fiecare Prefectura sau Primărie din traseul turneului „cultural” prevăzut în itinerar, valorificate prin chesturile polițiilor respective în favo-

rul firmei recunoscută de ani îndelungați „persoană juridică” — și în dau-na solvenților, în marea lor majoritate... minoritari! Biletele de intrare astfei plasate au valoarea nominală de 100 și chiar 1000 lei; valoarea morală a recepției o exprimă prezența primarului și retorica unor proeminenți reprezentanți ai culturii locale, iar valoare reală a șezătorii o reprezintă o sală stropită cu elevi de liceu și garnisită cu reprezentanții domestici ai firmelor minoritare plătitoare. În timpul șezătorii, în sală domnește o liniște de schit — după șezătoare auditoriul pleacă entusiasmata... la culcare.

Evident, în decursul șezătorii, scriitori cu renume naționalist și cu timbru de bariton declamă viforoase împrecațiuni xenofobe — în directă concordanță și cu atmosfera vremii și cu metoda de plasare a biletelor.

...E de prisos să spunem că și în Arad, ca și la Oradea sau Timișoara, „evenimentul” cultural s'a desfășurat întocmai, — spre legitima îngâmfare națională și spirituală a acestui „îndepărtat focar de românism dela granița de West” (cu dub'u W).

Astfel se petrec lucrurile în epoea de după războiu — fapt care dovedește că reprezentanții scrisului românesc în frunte cu d-nii Ion Minulescu (autorul romanului „Roșu, galben și albastru”), George Gregorian (autorul volumului „Săracă țară bogată”), Ion Agârbiceanu (...ce-o fi căutat bietul popă figurant în trupă?) etc., știu să se adapteze vremurilor...

Un singur lucru nu pricepem: de ce-ar fi căutat acești reprezentanți

autorizați ai S. S. R.-ului și procuriști ai ministerului de Interne să exploateze prezența în mijlocul lor a unui om cum se cade și mare scriitor ca Peter Neagoe?!

Și ce părere are despre această mascaradă cultural-arghirofil minoritară (pecunia non olet!) marele nostru romancier Liviu Rebreanu, membru în comitetul S. S. R., fost președinte al ei și autor al causticei satire dramatice „Apostolii”, în care sunt atât de magistral caracterizați reprezentanții ambulanti ai „culturii” românești, peregrini necheșnași de nimeni prin nouile ținuturi?

Traducerea „Fragment”-ului publicat în numărul trecut din *Ileana*, renumitul roman al scriitorului Peter Neagoe, traducere care dintr’o eroare redacțională n’a fost semnată, e datorită tânărul Ionel A. Crișan, absolvent din anul acesta al liceului „Moise Nicoară”.

— Intr’o revistă „creștină politică și socială” din București, un colaborator ocazional are următoarele aprecieri despre *Holarul*:

„Revista elegantă, frumoasă. Păcat însă că revista (sic) n’are o conduită, o directivă precisă, potrivit căreia să se selecționeze materialul colaboratorilor...” etc.

Conduită? Directivă precisă? — Dela apariție, din 1933, nu facem altceva decât să ne enunțăm crezul și să ne

afirmăm conduita, totdeauna aceeași. În chiar paginile revistei. Colecțiile anilor încheiați stau la îndemâna oricui. În ceea ce privește selecționarea materialului d-l recenzent pare să aibă dreptate. În lunile din urmă am făcut imprudența să-i publicăm un articol și vre-o 2-3 însemnări. Dar de când am constatat că dsa are ereștinescul obicei de a trimite acelaș material la mai multe publicații, dintr’o bine chibzuită intenție politică mai mult personală decât socială, am început și noi să „selecționăm materia ul” și am repus coșul redacției în drepturile lui.

„Păcat” — zicem și noi, însă puțină etică în materie de publicitate este o chestie de... conduită.

(a c)

— Distinsul nostru colaborator, d-l prof. Ed. I. Găvănescu a conferențiat la Palatul Cultural în zilele de 5 și 6 Iunie și în cadrul serbărilor comemorative respective, despre: „*Moise Nicoară și Alexandru Gavra*”.

— Portretul lui „Moise Nicoară” reprodus în acest număr este opera profesorului Iuliu Toader. Dealtfel, în afară de d-l Toader, *Holarul* prezintă colaborarea a încă patru profesori ai liceului „Moise Nicoară”, dnii: director A. Crișan, Ed. I. Găvănescu, Liviu Albu și A. C. Popovici-Racoviță, cari au contribuit la apariția acestui număr festiv,